

ป กั รั ะ ฌ ำ ำ พ ฌ ำ น ำ ด ฌ ำ

อธิบาย
พระนิพนธ์
กรมหมื่นพิทยาลงกรณ์

เมื่อเดือนพฤศจิกายน พ.ศ. ๒๔๗๒ เพื่อข้าพเจ้าเตรียม
ปาฐกถาว่าด้วยความขยายตัวแห่งภาษานั้น ได้เปิดดูหนังสือ
ปกระณาพจนานาถเพื่อจะสอบความรูปร่างข้อ แลได้คิดในเวลา
นั้นว่า หนังสือเล่มนี้ควรพิมพ์ออกครึ่งหนึ่ง เพราะเป็นหนังสือ
มีประโยชน์หลายทาง เช่นที่จะได้กล่าวต่อไปในคำนำเป็นต้น
การพิมพ์หนังสือปกระณาพจนานาถครึ่งแรกนั้น ถ้าจะนับขึ้นมาถึง
เดยวณก ๕๐ ปีเศษแล้ว เวลานานหาฉบับยาก นักเรียนรุ่นใหม่
มีน้อยคนนักจะรู้จัก แต่ถ้าใครเป็นนักเรียนใส่ใจในเรื่องหนังสือ
แลภาษาไทยจริง ๆ ถ้าไม่รู้จักหนังสือฉบับนี้ไป จึงเห็นควร
นำมาพิมพ์ออกครึ่งหนึ่ง เพื่อให้ถึงมือผู้เรียนรุ่นใหม่ ๆ ผู้สนใจ
ไต่ตรองในเรื่องภาษาของเรา ไม่ใช่สนใจแต่เพียงว่าจะเขียน
ครุฑ หรือ ครุฑ จึงจะต้องตามทลอกันว่าถูกในสมัยนี้ ย่อมสนใจ
ไปจนถึงความเปลี่ยนแปลงแห่งวิธีเขียนคำนั้น ๆ อันมีตามควรที่เกิด
คนฉลาดหรือคนโง่มาทำให้เป็นไปนั้นด้วย

ใน พ.ศ. ๒๔๖๘ ข้าพเจ้าได้ชำระนิราศพระประอม
 พระนิพนธ์ของ—กรมหลวงวงษาธิราชสนิท นิราศฉบับนั้นราช
 บัณฑิตยสภาได้พิมพ์ในปีเดียวกัน แลข้าพเจ้าได้เขียนคำนำซึ่ง
 ชอคต์มากกล่าวในท่อนหนึ่งว่า “ความเปลี่ยนแปลงत्वสกดซึ่ง
 เดิรเป็นหล่นแต่โบราณมาจนปัจจุบันนี้เป็นของผิดกษภาพง
 สังกต เพราะฉนั้นเมื่อใดตนฉบับที่เรียบรอยถูกต้องตามวิธี ซึ่ง
 ผู้มีความรู้เขียนกันในกรุงเทพ ฯ เมื่อประมาณ ๕๐ ปีมาแล้ว ก็
 ควรพิมพ์ไว้ให้เห็นเป็นเครื่องเทียบกับวิธีत्वสกดในสมัยนี้”

การพิมพ์หนังสือประเภทาพจนานัตถกรรม ก็ได้สั่งให้
 พิมพ์เหมือนกับฉบับที่พิมพ์ครั้ง ๑ ใน พ.ศ. ๒๔๒๒ (ปีที่ ๑๒
 แห่งรัชกาลที่ ๕) โดยความประสงค์อย่างเดียวกับที่กล่าวใน
 พ.ศ. ๒๔๖๘ คือเป็นเครื่องประกอบการศึกษาตำนานสกดตัว ให้
 เห็นวิธีซึ่งผู้มีความรู้ ใช้ในสมัย ๕๐ ปีที่แล้วมา

พระยาศรีสุนทรโวหาร (น้อย) ผู้แต่งหนังสือประเภทา
 พจนานัตถ เป็นใหญ่ในพวกอาจารย์หนังสือไทยในตอนต้น
 รัชกาลที่ ๕ ตลอดมาราวครึ่งรัชกาล เป็นศาสตราจารย์ในหนังสือ
 ไทย เมื่อตัดสินว่าอะไรก็เป็นคำพิพากษาสุดท้าย ใครจะเถียง
 ว่าอะไรก็ฟังไม่ชนในสมัยนั้น เมื่อข้าพเจ้าเป็นนักเรียน
 รุ่นใหญ่แล้ว เคยได้ยินผู้คัดค้านत्वสกดบางคำที่พระยาศรีสุนทร

(น้อย) ใช้ เป็นต้นว่าคำที่เขียนกันว่า วงษ์ นั้น มีคำคัดค้าน
ว่าคำในภาษาบาลีเป็น วโต สักกฤตเป็น วจ ใช้ ษ การันต์
โดยหลักอะไร ควรต้องเขียน วงส์ หรือ วงศ์ จึงจะถูก ตำนาน
พระศรีสุนทรโวหาร (น้อย) จะตอบว่าอะไร หรือไม่ตอบว่า
อะไรเลย ข้าพเจ้าไม่ทราบ แต่ข้าพเจ้านึกว่าถ้าพระยาศรีสุนทร
(น้อย) ตอบ ก็คงจะตอบเป็นใจความว่า คำในภาษาบาลีว่า
วโต ก็ทราบแล้ว เพราะเป็นเปรียญถึง ๗ ประโยค แลคำ
สักกฤตว่า วจ ก็ทราบแล้วเหมือนกัน การที่เขียน วงษ์ ใช้ ษ
การันต์นั้นเพราะอักษรวิเศษเดิมของไทยใช้ ษ ตัวเดียวเป็นการันต์
ตัว ส กับ ศ ไม่ใช่เป็นตัวการันต์เลย คำในภาษาเดิมจะเป็น
อย่างไรก็ตาม เมื่อเอามาใช้ ในภาษาไทย ถ้ามี ศ หรือ ส
อยู่ท้ายกตองเปลี่ยนเป็น ษ อันเป็นตัวเดียวในสามสอที่เราใช้เป็น
ตัวการันต์

ถ้าถามว่า เหตุใดผู้บัญญัติอักษรวิเศษไทยอย่างแท้จริง
บัญญัติเช่นนั้น ก็พอจะเดาตอบได้ แต่ไม่มีหลักที่อ้าง เพราะไม่
เคยเห็นท่านเขียนอธิบายไว้ที่ไหน ว่าเหตุใดจึงวางแบบไว้เช่นนั้น
ขอททานไม่เขียนอธิบายไว้แน่ละเป็นเหตุทำให้เกิดยุ่ง คนชน
หลังไม่ทราบหลักที่ท่านวางไว้ ก็คิดเปลี่ยนแปลงไปโดยไม่คำนึงถึง
เหตุ อันเป็นสิ่งที่ไม่รู้ จึงเอามาคำนึงไม่ได้

ถ้าถามต่อไปอีกคนหนึ่งว่าเหตุใดในสมัยพระยาศรีสุนทร
 (น้อย) จึงไม่เปลี่ยนเอาตัว ศ ส เข้าเป็นตัวการนัดแทน ษ ใน
 คำว่า วงษ์ แล หงษ์ เป็นต้น ก็จะต้องตอบปัญหาด้วยตั้งปัญหา
 คือกถบยอนถามว่าจะเปลี่ยนให้ยุ่งไปทำไม ใช้ ษ ตัวเดียวก็ดี
 แล้ว ผู้บัญญัติอักษรวิธเดิมของเราท่านตั้งบัญญัติเพื่อความสะดวก
 ไม่ได้ใช้ความไม่รู้เป็นเครื่องมือในการบัญญัติ อนึ่งถ้าใช้ ษ
 เป็นตัวการนัดตัวเดียวจะเสียประโยชน์อะไรบ้าง ถ้าเพิ่ม ศ ส ขน
 อีกสองตัวจะได้ประโยชน์อะไรเพิ่มขนบ้าง จะเพิ่มความสะดวกขน
 หรือลดลง

เมื่อพระยาศรีสุนทร (น้อย) ถูกตำหนิเช่นที่ความมาแล้ว
 จะได้อตอบว่ากระไรหรือนิ่งเสียไม่ตอบว่ากระไรเลยก็ตาม แต่ไม่
 ยอมให้ ศ ส เติมเข้าในพวกหนังสือที่ใช้เป็นตัวการนัด กล่าว
 อีกอย่างหนึ่งคือไม่ยอม เปลี่ยนอักษรวิธ ไทยที่มีมาแต่เดิมโดยที่ไม่
 เห็นเหตุควรเปลี่ยน

ในต้นเมื่อกาลลงพุดถึงอักษรวิธเดิมของไทย จะขอนำ
 ตัวอย่างคำมาแสดงอีกคำหนึ่ง เพราะได้ใช้คำมาในเบื้องต้น
 แล้ว คือคำว่า ครัว ซึ่งแต่ก่อนใช้ ฐ เป็นตัวสกต เดยวนเขียน
 ครัว ใช้ ฑ เป็นตัวสกต การที่ท่านใช้ ฐ เป็นตัวสกตกันมา

ก่อนนั้น เป็นด้วยนักปราชญ์โบราณโง่ ไม่รู้ภาษาบาลีเป็นครู โฟ
 ๗

กระนั้นหรือ หามิได้ นักปราชญ์โบราณย่อมจะรู้จักคำ ครู โฟ แล
 ๗

รู้ความสับเปลี่ยนของตัว พ แล ท ได้ดี แต่หากอักษรเดิมของ
 เราไม่ใช่ ท เป็นตัวสกตแต่ลำพัง แม่ทไซเป็นตัวสกตควบเช่น
 วทตมิ วทตมณะ ก็มักตัดตัวกลางเสีย เหลือแต่ วตมิ วตมณะเป็น
 ตน เพราะเหตุที่อักษรวิธเดิมของเราไม่ใช่ ท เป็นตัวสกตนั้นแหละ
 ท่านจึงไซ้ ธ สกต ครูธ อย่างเดียวกับไซ้ ษ การันต์ วงษ
 ๕
 นนเอง

การเปลี่ยนตัวสกตโดยไม่ได้คำนึงถึงอักษรวิธเดิมของเรา
 นั้น มีตัวอย่างจะยกได้อีก แต่จะขอตไว้เพียงนี้ เพราะยังมี
 ขออนุญาตยกนำมากล่าวในเวลาอันมีน้อย

การศึกษาคำในภาษาบาลีมแยกได้เป็นสองทาง คือทาง
 สำเนียงของคำอังกฤษเรียกว่า Phonetics ในแนวทางนี้เรียกว่า
 ศึกษา ทางหนึ่ง ทางใจความของคำ อังกฤษเรียกว่า Semantics
 แนวทางนี้เรียกว่า นิรุกติ ทางหนึ่ง คำต่าง ๆ เมื่อใช้กันนานเข้าก็
 เปลี่ยนไปในทางสำเนียงบ้าง ในทางใจความบ้าง เป็นต้นว่า
 ความเปลี่ยนแห่งคำ ฮิน ริน ลม เรือน เช่นนี้ เป็นความเปลี่ยน
 ในทางสำเนียง ความเปลี่ยนแห่งคำบางคำเช่น ศึกษา ซึ่งตาม

ความในทิศทางก็แปลว่าความรู้ในการออกเสียง แต่เดี๋ยวนี้เรา
ใช้กันในภาษาไทยแปลว่าอ่าน เป็นการศึกษาใจความ จน
เป็นตัวอย่าง

ส่วนการเปลี่ยนตัวสะกดนั้นอาจมาจากสองทาง คือบางที
เปลี่ยนสำเนียงแห่งคำ บางทีเปลี่ยนใจความแห่งคำ และการที่
ตัวสะกด “ถูก” เปลี่ยนก็มักมีความไม่รู้เป็นเหตุ แต่ความไม่รู้
นั้นอาจเป็นความไม่รู้ของคนที่เขาเขียนไว้เดิมก็ได้ ของผู้เปลี่ยนตัว
สะกดก็ได้

ข้าพเจ้าमतวอย่างจะนำมาแสดงสักสองสามคำ ซึ่ง
ข้าพเจ้านึกว่าเป็นความไม่รู้ของผู้เปลี่ยนตัวสะกด และการเปลี่ยน
นั้นจะเปลี่ยนเมื่อครั้งไรก็ไม่ทราบ เห็นได้แต่เพียงว่าได้เปลี่ยน
เมื่อเราถมคำไทยเต็มเสียแล้ว ความลมนนั้นอาจลมนมาหลายชวคน
แลเมื่อลมนแลวกลมนเลย เพราะการสอบค้นความรู้ในเมืองของเรา
แต่ก่อนไม่มีเครื่องมือจะใช้มากเหมือนเดี๋ยวนี้ ที่ข้าพเจ้าเรียกว่า
เครื่องมือหนักแล้วโดยเฉพาะก็คือนั่งสอบฝรั่ง แลจะกล่าวยกให้
เห็นได้ง่าย ๆ ว่าผู้มีความรู้ของเราแม้เพียงต้นรัชกาลที่ ๕ ก็ไม่มี
ใครมีเวลาแลสามารถค้นความรู้ในเรื่องไทยอาหม คำดี ไตรอง ฯลฯ
ได้ เพราะหมู่ไทยเหล่านั้นอยู่นอกสยาม จะสืบค้นความรู้ก็ต้อง
อาศัยความรู้ซึ่งฝรั่งสอบคนมาเขียนไว้เป็นภาษาฝรั่ง เมืองเรา

ถอยหลังไป ๒๐ ปี ยังไม่มีใครมีเวลาแล้^๒วภาษาฝ^๒ร่งพอจะศึกษา
ได^๒นนก^๒อย่างหน^๒ง แต่ยังมีเหตุ^๒ยง^๒ก^๒ว^๒น^๒น^๒ คือหน^๒งสอ^๒ฝ^๒ร่งช^๒ง^๒น^๒า
คว^๒าม^๒ร^๒ู้^๒อื่น^๒สอ^๒บ^๒ค^๒ัน^๒ไ^๒ด้^๒ใน^๒เร^๒ือง^๒ภ^๒า^๒ษา^๒ไท^๒ย^๒ต^๒่าง^๒ ๆ มา^๒แ^๒ส^๒ต^๒ง^๒น^๒น^๒ ก^๒พ^๒ง^๒ม^๒
ช^๒น^๒ใน^๒อ^๒าย^๒ค^๒น^๒ร^๒ุ่น^๒หล^๒ง^๒น^๒เ^๒อง^๒ แต่^๒ก^๒่อน^๒ย^๒ัง^๒ห^๒าม^๒ี^๒ไม^๒ เหตุ^๒ด^๒ัง^๒น^๒จ^๒ึง^๒ไ^๒ด้^๒กล^๒า^๒ว^๒
มา^๒ช^๒าง^๒ต^๒น^๒ว^๒า^๒ เม^๒อ^๒เร^๒า^๒ล^๒ม^๒ค^๒า^๒เด^๒ิม^๒ช^๒อง^๒เร^๒า^๒แ^๒ล^๒ว^๒ก^๒เ^๒็น^๒อ^๒ัน^๒ล^๒ม^๒เล^๒ย^๒ ไม^๒มี^๒
ค^๒ร^๒อง^๒ม^๒ือ^๒จะ^๒ช^๒ุด^๒ค^๒ัน^๒เ^๒า^๒ก^๒ล^๒บ^๒มา^๒ไ^๒ด้^๒ เร^๒า^๒ใน^๒ส^๒ม^๒ย^๒น^๒ม^๒ค^๒ร^๒อง^๒ม^๒ือ^๒ช^๒น^๒บ^๒าง^๒
แต่^๒ดู^๒เห^๒ม^๒ือ^๒น^๒จะ^๒ย^๒ัง^๒ไม^๒มี^๒ค^๒น^๒ไท^๒ย^๒เค^๒ย^๒เร^๒ียน^๒ว^๒ิ^๒ชา^๒ภ^๒า^๒ษา^๒ ค^๒ือ^๒ Linguistics
จ^๒ริง^๒ ๆ^๒ จ^๒ึง^๒ ๆ^๒ เล^๒ย^๒ จะ^๒อ^๒า^๒ศ^๒ร^๒ย^๒ฝ^๒ร^๒ง^๒ก^๒ิ^๒ไม^๒ไ^๒ด้^๒ เ^๒พ^๒ระ^๒ถ^๒ิง^๒เ^๒า^๒จะ^๒มี^๒คว^๒าม^๒ร^๒ู้^๒
ต^๒าม^๒ต^๒า^๒ร^๒า^๒ ก^๒ิ^๒ไม^๒ร^๒ู้^๒เล^๒ห^๒เห^๒ล^๒ย^๒ม^๒ห^๒่^๒ง^๒ภ^๒า^๒ษา^๒ช^๒อง^๒เร^๒า^๒ไ^๒ด้^๒ถ^๒น^๒้^๒ เ^๒า^๒ไม^๒ไ^๒ด้^๒
เ^๒็น^๒ไท^๒ย^๒ จะ^๒ร^๒ู้^๒ภ^๒า^๒ษา^๒ช^๒ง^๒ห^๒่าง^๒ไ^๒ก^๒ล^๒ก^๒ั^๒ภ^๒า^๒ษา^๒ช^๒อง^๒เ^๒า^๒เ^๒อง^๒ให้^๒ส^๒น^๒ิ^๒ท^๒เห^๒ม^๒ือ^๒
เจ^๒า^๒ช^๒อง^๒ภ^๒า^๒ษา^๒ไม^๒ไ^๒ด้^๒ เ^๒พ^๒ระ^๒ค^๒ณ^๒ัน^๒เม^๒อ^๒ไ^๒ด้^๒มี^๒ค^๒น^๒ไท^๒ย^๒ไ^๒ด้^๒เร^๒ียน^๒ว^๒ิ^๒ชา^๒ภ^๒า^๒ษา^๒
Linguistics ต^๒าม^๒ต^๒า^๒ร^๒า^๒ฝ^๒ร^๒ง^๒จ^๒ริง^๒จ^๒ึง^๒ ศ^๒ก^๒ษ^๒า^๒ภ^๒า^๒ษา^๒ช^๒อง^๒ต^๒ัว^๒เ^๒อง^๒จ^๒ริง^๒จ^๒ึง^๒
แ^๒ล^๒ว^๒ร^๒ว^๒ม^๒ม^๒อก^๒บ^๒ค^๒น^๒อ^๒ัน^๒ผู้^๒ส^๒น^๒ใจ^๒ใน^๒ท^๒าง^๒เด^๒ย^๒ว^๒ก^๒ัน^๒ เม^๒อ^๒น^๒น^๒ก^๒าร^๒ต^๒ร^๒ว^๒จ^๒
ส^๒อ^๒บ^๒ภ^๒า^๒ษา^๒ไท^๒ย^๒จ^๒ึง^๒จะ^๒เ^๒็น^๒ล^๒ำ^๒เ^๒็น^๒ส^๒ัน^๒ไ^๒ด้^๒ ใน^๒เว^๒ล^๒า^๒น^๒ช^๒า^๒พ^๒เจ^๒า^๒ท^๒า^๒น^๒ิ^๒ด^๒
ท^๒า^๒น^๒ท^๒า^๒ห^๒น^๒อ^๒ย^๒ จะ^๒เ^๒า^๒จ^๒ริง^๒จ^๒ึง^๒ก^๒ิ^๒ไม^๒ไ^๒ด้^๒ เ^๒พ^๒ระ^๒ย^๒ัง^๒ไม^๒ร^๒ู้^๒จ^๒ริง^๒ต^๒ว^๒ย^๒ก^๒ัน^๒
ท^๒ง^๒น^๒

ตาม^๒ท^๒ก^๒ล^๒า^๒ว^๒มา^๒น^๒ท^๒า^๒น^๒ค^๒ง^๒จะ^๒เ^๒็น^๒แ^๒ล^๒ว^๒ว^๒า^๒ก^๒ล^๒า^๒ว^๒คว^๒าม^๒ป^๒ระ^๒ห^๒ล^๒า^๒ด^๒
ช^๒อ^๒หน^๒ง^๒ ค^๒ือ^๒ว^๒า^๒ไท^๒ย^๒ค^๒น^๒ไ^๒หน^๒จะ^๒ศ^๒ก^๒ษ^๒า^๒ภ^๒า^๒ษา^๒ไท^๒ย^๒จ^๒ริง^๒จ^๒ึง^๒ ต^๒อ^๒ง^๒ศ^๒ก^๒ษ^๒า^๒
ภ^๒า^๒ษา^๒ฝ^๒ร^๒ง^๒ให้^๒แ^๒ต^๒ก^๒ฉ^๒า^๒น^๒เส^๒ย^๒ก^๒่อน^๒ ท^๒า^๒น^๒ค^๒ง^๒จะ^๒ท^๒ร^๒า^๒บ^๒แ^๒ล^๒ว^๒ว^๒า^๒ค^๒ร^๒อง^๒ม^๒ือ

สำคัญอย่างไม้ไทยรุ่นเก่านั้นคือชวาน ถ้าไม่มีเครื่องมืออื่นใน
 เวลาที่ต้องการจะทำ ไม้ท่อน ใหญ่ให้เป็น ไม้ท่อนเล็กก็เอา ชวาน
 ตากลงไป ถ้านำไม้ไม่เรียบก็เอาชวานตากให้เรียบได้เกือบเหมือน
 ไม้กับ คือนั่นไม้ต้องพวงถึงทีเดียว ส่วนช่างไม้สมัยใหม่นั้น
 ไซร์ จะไปทำงานที่ไหนก็มีเครื่องมือไปเต็มแบก ถ้าถามว่า
 เหตุใดจึงใช้มากเช่นนั้น ก็ตอบว่าเพราะสมัยนมเครื่องมือหลาย
 อย่างซึ่งแต่ก่อนไม่มี และเมอมแล้วถ้าไม้ไซร์โก่งเต็มทน เพราะ
 ทำไม้ไม่ได้เหมือน แลเสียเวลามากกว่า

ทุกลาวถึงเครื่องมือช่างไม้แต่ก่อนกับเดยวณฉนใด เครื่อง
 มือของผู้สอบค้นความรู้อันนั้น ทงนทานจะเข้าใจได้โดยไม่ต้อง
 ให้อธิบายว่าอะไรอีกเลย

บัดนี้จะยกตัวอย่างความเปลี่ยนแปลงแห่งคำไทยที่ว่าไว้
 เมอตะก เป็นความเห็นของชาวพองซึ่งเมอกลาวชนแล้ว อาจมี
 ผู้เห็นด้วยหลายคน แล้วถึงผู้ที่ไม่เห็นด้วยก็อาจได้รับความสกิดใจ
 ชวนให้หนักต่อไป

ถ้าท่านลองอ่าน “พระสมตพระราชกำหนดบทพระไอย-
 การ” รัชกาลที่ ๑ ที่เรียกกันว่าฉบับตราสามดวง ท่านจะพบ
 คำ ๆ หนึ่งซึ่งท่านคงจะสังเกตทันที คือคำว่า สาน (ซึ่งเดยวณ
 เราเขียนว่า ศาล) เขียน ส สระอา น สกิดตลอดไปทุกเล่ม

สมมุติ จะว่าเผด็จไม่ได้ ก็เมื่อเป็นเช่นนั้นท่านจะว่าอาลักษณ์แด
 ราชบัณฑิตในรัชกาลที่ ๑ ใจไม่รู้ว่า สาน กับ ศาลา คำเดียวกัน
 กระนั้นหรือ ข้าพเจ้านึกว่าท่านคงจะหาความ อาลักษณ์ ลูกขุน
 แดราชบัณฑิต รวม ๑๑ คนถึงเช่นนั้น แลถ้าท่านไม่ว่าเขาใจ
 ท่านก็ต้องสกิดใจว่าเขาอาจเขียน สาน ผิดกับ ศาลา เพราะ
 เคยเขียนไม่เหมือนกันมาแต่ครั้งกรุงเก่า แลที่เขาเขียนไม่เหมือน
 กันมาแต่โบราณก็อาจเป็นเพราะมันคนละคำดอกกระมัง ถ้ามี
 คนนั้นเขาจะเขียน “ลูกขุน ณ สานหลวง ลูกขุน ณ ศาลา”
 กระไรได้ จำเพาะตัวข้าพเจ้าเอง เมื่อสกิดใจขึ้นมาเขินกนก
 แน่เอาทีเดียวว่า คำว่า สาน ไม่ใช่คำแขกมาจาก ศาลา ตีร้าย
 จะเป็นคำไทยเก่าซึ่งเราลืมกันเสียแล้ว
 เมื่อคิดเฟื่องขึ้นมาเช่นนั้น จึงได้ค้นคำในภาษาไทยต่าง ๆ
 ซึ่งข้าพเจ้าเคยเรียกในปาฐกถาว่าไทยดำหลัง คือไทยพวกที่
 บัญญาน้อยไม่เคยเจริญหรือหยุดเจริญมานานแล้ว บางพวกก็มี
 หนังสือพออ่านเขียนกันไปได้ บางพวกก็ไม่มีหนังสือเลยทีเดียว
 ในภาษาไทยพวกที่ไม่มีหนังสือ (แลไม่มีคำสัสกฤตเข้าไปปน)
 นั้น พอดำ ๆ หนังสือ คาน สาน แปลว่าเรือน ข้าพเจ้าจึงนึก
 ว่าสานหลวงคำเดิมก็คงจะแปลว่าเรือนใหญ่ สานจากคอกเรือน
 เจ้า - คนท่านจะเห็นอย่างไร

ถ้าท่านอ่านกฎหมายฉบับตราสามดวง เช่นที่เข้ามาแล้ว
 คำแรกที่ท่านเห็นแปลกตาแปลกกว่ามดกคือ “พระอินทร์” ครั้น
 พลิกอ่านต่อ ๆ ไปก็พบพระอินทร์ทุกที่ ทำให้ท่านเกิดสงสัยว่าถ้า
 คำนวนคอบพระทรงไชวรี อากษณณ์ ลูกขุน แลราชบัญญัติ ๑๑ ราย
 จะโยงถึงกับเขียน “ท” ไม่เป็นเจียวหรือ อันที่จริงในคำว่า
 “หอหลวงข้างท” เขาก็หาได้เขียนว่าข้างอิไม่ เมื่อดูตลอด ๆ ไป
 ก็เห็นได้ว่าคำซึ่งเราใช้กันเดี๋ยวนี้ว่า ทเขาเขียน ท ทุกที่ เขียน
 แปลกกันแต่พระอินทร์ เท่านั้น

ข้าพเจ้าได้ค้นต่อมาอีก พบในกฎหมายรัชกาลที่ ๒ ก็ใช้
 พระอินทร์ ตำราพิไชยสงคราม (ฉบับหลวง) รัชกาลที่ ๓ ก็พระอิ*
 หนึ่ง เป็นอันแน่ใจว่าแต่ก่อนเขาใช้อิ ไม่ใช่เพราะเขียนทไม่เป็น
 คงจะเป็นเพราะค่านับเป็นค่านเสียแล้ว

เมื่อตรองต่อไปอีกก็นึกเห็นว่าทำไมจะไม่เรียกเรือนพระเจ้า
 แผ่นดินว่าพระทรง ทำไมไม่เรียกว่าพระทนอนหรือพระทอย
 มาข้างสำหรับพระเจ้าแผ่นดิน จะเรียกมาพระทรง ข้างพระทรงก็

*เมื่อเขียนถึงข้างบนนี้แล้ว ข้าพเจ้าได้ค้นกฎหมายรัชกาลที่ ๔ ต่อมาอีก
 พบพระราชบัญญัติห้ามไม่ให้พายเรือตัดกระบวนแห่ ถึงคดีย่อมมาให้เห็นต่อไป
 “สมุดศกศักราช ๑๒๑๔ ปีชวดจัตวาศก.....พระจอมเกล้า
 เจ้าอยู่หัว เสด็จออก ณ พระที่นั่งอมรินทรวินิจฉัย.....ถ้าเสด็จประทับอยู่ใน
 พระอารามฤๅที่ใด ๆ ไกลเรือพระที่นั่ง....”

ตามที่ เพราะท่านนั่งไปจริง ๆ แต่เรอนนเป็นที่สำหรับอยู่ แล
นั่งเป็นอิริยาบถอย่างหนึ่งในการอยู่เท่านั้น

เหตุ ๒ อย่างคือ (๑) เหตุไรจะว่าเรอนเป็นที่สำหรับนั่ง
โดยเฉพาะ (๒) เหตุไรนักปราชราชบัณฑิตแต่ก่อนท่านจึงเขียน

ธิ ถ้าหากความว่าท นทำให้เห็นว่า ธินั่ง นั้นไม่ใช่คำสองคำคือ
ท กับ นิ่ง เดย เห็นจะเป็นคำไทยเก่าอีกคำหนึ่งซึ่งเราลุ่มกันเสีย
นานแล้ว นักปราชราชบัณฑิตเก่าคงจะลุ่มคำเต็มแล้วเหมือน

กัน แต่ท่านทราบว่าคุณนไม่ใช่ ทกับนึ่ง จึงอุส่าหเขียน ธิ เพื่อให้
รู้ว่าไม่ใช่คำเดียวกัน แลมิได้มุ่งหมายให้แปล ธิ ว่า ทรง เป็นแน่

เพียงทกลาวมาข้างบนเรื่องพระอินทร์หรือพระทนนเป็น
ความเห็นซึ่งพอจะยืนยันได้ แต่ข้าพเจ้าไม่กล้ายืนยันขอความที่
จะกล่าวต่อไปในเรื่องคำ ๆ นั้น เป็นแต่ นำผลแห่งความค้นคว้า
ของข้าพเจ้ามากล่าวเท่านั้น ข้าพเจ้าอาจค้นพบความอย่างอื่นใน
ภายหน้าแล “ควา” มาใหม่ออกก็เป็นได้

คือเมื่อข้าพเจ้าเชื่อในใจตนว่า ธินั่ง ไม่ใช่หนึ่ง แลวกนก
อยากจะสอบคนว่าค่านนคืออะไร จะเป็นคำไทยเก่าอีกคำหนึ่ง
ซึ่งเราลุ่มเสียมานานแล้วดอกกระมัง ได้ลองสืบทางภาษาเขมรก็ได้
ความว่าไม่ใช่ ภาษาจีนก็ไม่ใช่ ภาษาที่มาจากอินเดียก็ไม่
ทำทางว่าจะเป็นที่ ยงมอยู่กแต่ภาษาไทยของเราเอง จะมีคำ

ไหนดอกเสียงคล้าย ๆ ตันง หรือ ตเนียง บ้างหรือไม่ (ท่านคง
 จะทราบแล้วว่าพวกไทยล้าหลังของเรามีตัว ต ตัวเดียว ใช้เป็น ต ท
 เสรีจ) เมื่อค้นพบในภาษาไทยพวกที่ไม่มีหนังสือ พบคำ ๆ หนึ่งว่า
 เตียง ซึ่งไทยสยามใช้แปลว่าแทนสำหรับนอนหรือนั่ง แต่ไทย
 พวกนั้นใช้แปลว่าเรือน ว่ากระท่อม ใช้ปน ๆ กับคำว่า สาน แต่
 ในสมัยนั้นดูเหมือนจะใช้เตียงแปลว่าเรือนเล็ก สานแปลว่าเรือน
 ใหญ่ ในสมัยโบราณถอยหลังไปนาน ๆ จะมีคำทางสองคำ หรือ
 จะใช้แปลกับที่ใช้อยู่เดี๋ยวนี้อย่างไรไม่มีทางจะทราบได้

ความที่กล่าวมานี้สรุปรวมเข้าว่า คำว่าพระอินทร์ หรือ
 พระทนต์ แปลว่าที่ประทับพระเจ้าแผ่นดินนั้น ข้าพเจ้าเห็นโดย
 เหตุที่อธิบายมาแล้วว่าไม่ใช่คำ ที่ กับคำว่า นิ่ง เอาการวมกัน
 เห็นว่าแปร่งมาจากคำเก่าคำใดคำหนึ่ง จะยืนยันว่าคำไหนก็ยัง
 เร็วเกินไป แต่ได้พบคำไทย เตียง แปลว่าเรือน ซึ่งเสียงใกล้เคียง
 กว่าคำอื่นที่คนพบแล้วเพียงน

ยังมีคำอีกคำหนึ่งซึ่งเห็นว่าคงจะได้แก่ตัวสกกดกันในตอน
 ทลุมคาเดิมของเราเสียแล้วเหมือนกัน คำนั้นคือ เลข แปลว่า
 เขียน แต่เราเรียก ๑ ๒ ๓ ว่าเขียนเพราะเหตุใด ข้าพเจ้าได้พบ
 ในภาษาอาหม เลข แปลว่าชาย แต่ดูเหมือนจะใช้แต่ชายไพร่
 เป็นต้นว่า คำเล็ก แปลว่าบ่าวชายฉกรรจ์ คำว่าสักเล็กก็ควรจะ

สกต ก กระม้ง ดงนน่าจะเห็นว่าเราสมคำเต็มของเราเสีย จนไม่
 เข้าใจว่าทำไมเขียน ก สกต จึงยกย้ายไปหาตัวสกตใหม่ให้พอ
 เข้าใจได้ เลยเอา ข สกต คือเอาคำว่า เลก ไปยกให้เป็นคำแขก
 แต่ถ้าไปใช้คำว่า เลข (ข สกต) ในอินเดียจะไม่มีใครเข้าใจว่า
 พุดถึง ๑ ๒ ๓ เลย อนึ่งคำว่า เลก นี้ในปทานุกรมของกระทรวง
 ธรรมการ (ฉบับพิมพ์ พ.ศ. ๒๔๗๐) แปลไว้ว่าคน ว่าพลเมือง
 ว่าไพร่ ซึ่งเกือบจะถูก แต่ถ้าพูดตามอาหมกยังไม่ถูกตรงทีเดียว
 เพราะใช้ได้แต่ชาย เหมือนงวัก ไทยอาหมใช้แปลว่างวัก
 หมายความว่าหมาผู้คน

ข้าพเจ้าพูดล่อแหลมในเรื่องคำหลายคำ เพื่อจะชวนให้
 ช่วยกันคิดแลคน ถ้าคนพบแล้วตรวจสอบเห็นกันว่าถูกแน่ก็จะ
 ได้เอาไว้เป็นเครื่องช่วยผู้ข้างหน้าจะสอบค้นรวบรวมตำนานแห่งคำ
 ต่าง ๆ ในภายหน้า อนึ่ง ในท้นข้าพเจ้าขอล่าวเป็นการแสดง
 อาบตไว้ว่า เมื่อข้าพเจ้ายิ่งหนุ่มกว่านี้ ได้เคยเห็นควรเปลี่ยน
 ตัวสกตคำต่าง ๆ มากกว่ามาก แลได้ทำบาบไว้คือเปลี่ยนลงไป
 จรุงกม แต่เดยวนเห็นว่ากาเปลี่ยนตัวสกตบ่อยนักทำให้พ่นเผื่อ
 แลท้นข้าพเจ้าน่าเอาคำทเห็นว ได้เปลี่ยนตัวสกตผิดมาแต่เดิมมา
 กล่าวเป็นตัวอย่างในสองสามคำในท้น จะได้หมายความว่าควร
 เปลี่ยนกลับไปอีกนั้นห้ามได้ แต่ถ้ามือใดเรามีแรงในใจพอที่จะ

ยตชกขรวอชองเราเป็นหลัก ไม่เที่ยวยกย้ายไปทางโน้นทางนี้ ตามแต่จะพบอะไรเข้าใหม่หรือนักกว่าใหม่ เมื่อนนการเขียนตัว สกตหนังสือไทยจะมั่นคงชน

พูดถึงเรื่องตัวสกตของเราในเวลานี้ ควรจะพูดตรง ๆ ว่า มีคำบันทึกหนาหนาว่าเปลี่ยนแปลงมากแลบย่นัก กระทรวงธรรมการ ผู้เป็นเจ้าของปทานกรมกทาดทสทสามารถทำได้ แต่จะแก้ความ สับสนให้ลงที่ฉบับไวได้อย่างไรก็ยากที่จะคิดให้ตก ในทนจึงเป็น หนักล่าวได้แต่เพียงว่ายากเท่านั้น

ข้าพเจ้าเขียนหนังสือเพื่อจะเป็นค่านำปกระณาพจนาคถ ทพมพใหม่คราวน แต่เมื่อเขียนมาเพียงน ยังไม่ทันนำเอากลอน ในหนังสือมาชวากะไรเลย เวลาที่จะหมดเสียแล้ว จะเขียนอีก มากไม่ได้ แต่ถึงกระนั้นก็ควรต้องกล่าวสรรเสริญไว้ว่า ข้าพเจ้า อ่านปกระณาพจนาคถในการเตรียมเขียนค่านำครน ได้ความรู้ ชงลมเสียแล้วคนมากมาย ที่เป็นความรู้ใหม่เพราะไม่เคย สงเกตแตกอนกม ทอ่านแล้วไม่เข้าใจกมอย่างน้อยแห่งหนึ่ง

แห่งที่ยังไม่เข้าใจนั้นคือ “กรรมแม่เกยตวมอมรอน” เหตุใดจึงเป็นแม่เกยกนนักไม่ออก ถ้าครูเคยบอกเมื่อเบนนกเรียน กจำไว้มได้ แลยังไม่พบใครที่จะถาม ลองเบ็ดดูจินตามนุกพบ กรรม ลงไว้ในแม่เกยเหมือนกัน แต่ไม่อธิบายว่าอะไร จึงเป็น

อันว่าถ้าท่านเห็นว่าข้าพเจ้าควรอธิบาย กรรมแม่เกย ไว้ตามควร
แก่นาตมูเขียนคาน่า ข้าพเจ้าย่อมว่าจริง แต่ในเวลาเขียน
ไม่รู้จักใจ

ท่านพึงสังเกตในบรรทัด ๑๐ หน้า ๓ คำว่า ศาล* เขียน
อย่างเป็นคำเดียวกับศาลา คำศัพท์ถูกต้อง คำว่าसान ภาษาไทยแปล
ว่าเรือน คงจะลืมนึกมานานทีเดียว แลคนรุ่นก่อนเราไม่อาจ “ชุด”
คนเฝ้ากลับมาได้ เพราะขาดเครื่องมติดังกล่าวแล้ว

ในหน้า ๕ คำว่า หน้า หน้า** ใช้ผิดกับที่ใช้กันโดยมาก
เวลานักเรียนรุ่นเก่าอย่างข้าพเจ้ามักใช้หน้าเอกหน้าโทอย่างที่
บอกไว้ในกลอนนั้น

ในหน้า ๑๙*** มีคำ ๆ หนึ่งซึ่งควรสังเกต คือใน
บรรทัดที่ ๖ ว่า “อีกนายชดหุ้มแพรนายเวนสทธิ” ข้าพเจ้าชอบ
เวน นอสกต เพราะเห็นมานานแล้วว่า เวร ภาษาบาลีความไม่
เข้ากัน ได้ค้นในกฎหมายตราสามดวง พบเขียนนายเวนนอ
สกตโดยมาก แต่จะเอาแน่เหมือนพระอินทร์ไม่ได้

ในหน้า ๓๒ บรรทัดที่ ๑ แลที่ ๒ มีคำว่า สำหรับ**** ซึ่ง
ข้าพเจ้าอยากให้ผู้เรียนสังเกตแลเอาอย่างใช้ คำว่า “ให้นาย

* ในเล่มนี้ หน้า ๘๗ บรรทัดที่ ๑๕
** ในเล่มนี้ หน้า ๘๘
*** ในเล่มนี้ หน้า ๑๐๘ บรรทัดที่ ๓
**** ในเล่มนี้ หน้า ๑๒๕ บรรทัดที่ ๓

เพื่อนอยู่สำหรับช่วยรับการ” นั้น ใช้ สำหรับ ถูก สมย่น
มักใช้ค่านนผลกับแต่ก่อน ต่างว่า

“ท่านจะไปดโขนใหม่”

“สำหรับข้าพเจ้า คนนี้ ไม่ไป”

หรือ

“ท่านชอบทเรียนมากกว่ามะปรางหรือ”

“สำหรับข้าพเจ้า ทเรียนกกลนแรงนั้”

ตัวอย่างนี้ใช้ สำหรับ ไม่ถูก ตัวอย่าง ๒ เพียงจะใช้
คำไทยว่า สำหรับ อย่างคำอังกฤษว่า for แต่จะใช้เช่นนั้นเสมอ
ไม่ได้ เพราะคำไทยว่า สำหรับนั้น จะใช้ สำหรับ แปลคำอังกฤษ
ว่า for ทุกแห่งไม่ได้ จึงอยากให้ผู้เรียนสังเกตที่ใช้อย่างที่พระยา
ศรีสุนทร (น้อย) เขียนกลอนไว้นั้น

ในหน้า ๕๓* ข้าพเจ้าเห็นฉลาดแต่งดีมาก อ่านแล้วหยุด
หัวเราะหลายครั้ง ตรงทบาทพระยารามกำแหงตกมานนชนนั้
ข้าพเจ้าเคยถือว่าพระยาศรีสุนทร (น้อย) แต่งกลอนแลโคลง
อย่างสง่าผ่าเผย พงจะมารูความชันคราวน

ข้าพเจ้าขอแนะนำให้ท่านอ่านหนังสือนี้ ถึงแม่เคยอ่าน
นานแล้วก็ควรอ่านอีกครั้งหนึ่ง

พทยาลงกรณ

ราชบัณฑิตยสภา

วันที่ ๑๙ พฤศจิกายน ๒๔๗๓

* ในเล่มนี้ หน้า ๑๕๕ บรรทัดที่ ๓

ปกิระณำพจนาคถ์

๑ ข้าพระพุทธเจ้าพระศรีสุนทรโวหาร คัดคำกลอน
เรื่องน^๕ เรียกชื่อว่า ปกิระณำพจนาคถ์ คือเทียบแบบสอน
ในคำใช้ต่าง ๆ ว่าเรียกรายไป เพื่อไว้สำหรับนักเรียนในโรงหลวง
จะได้อ่านเล่าจำต้นข้อต่อลำดับในแบบสอน ให้แม่นยำชำนาญ
ได้ทุกเกล้า ๆ ถวายแล้ว ทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ดำรัสสั่ง
ให้พระเจ้าราชวรวงศ์เธอ กรมขุนบดินทรไพศาลโสภณ ลงพิมพ์
ที่โรงพิมพ์หลวง ในพระบรมมหาราชวัง ๑๐๔๐ ฉบับ ที่เสด็จ
ณ วันศุกร์ เดือนหก แรมสิบเอ็ดค่ำ ปีเถาะ เอกศก ๑๒๕๑ ฯ

๑ คำ คัดประดิคเกล้า ชันขัน
กลอน กล่าวเลาเลศพันธ์ พาดพ้อง
สอน แจกแผนกบน เบนหมวด
เด็ก นักเรียนอย่าร้อง ว่าแก่งเกณท์สอน ฯ

๑ คำกลอนสอนเด็กได้ ดูจำ
ไวพจน์สังเขปคำ คิดไว้
นามเรียกกิริยา พจนาคถ์ แลนา
เพียรคิดเพียรคัดให้ เด็กูราราบิล ฯ

๑ พระศรีสุนทรสร้อย	โวหาร
คิดคะติเบาราน	เรื่องน
เป็นฉบับอักษรสาร	สอนเด็ก
แจกเช่นชুম้อช	ช่องให้เห็นทาง

๑ จะเริ่มรึกเกล้ากลอนสุนทรแถดง

นิพนธ์พจน์บทแบบแบบแสดง	จะแจ้งแจ้งคำใช้ไว้เป็นเลา
สำหรับเด็กนักเรียนได้เขียนหัด	พอกำจัดทางโทษที่โหดเขลา
จักเจริญเรื่องรู้อย่าดูเบา	ดีกว่าเตาโดนคล้ำแต่ลำพัง
จะคิดคัดคำใช้ไว้เป็นอย่างดี	คำต่าง ๆ เต็มตดคิดตอตั้ง
พอบเป็นเครื่องเตือนใจระไวระวัง	แมนเขียนพลงเสยศึกตฤม
	นักเรียน
คำที่ใช้ไว้วางต่าง ๆ เลศ	ล้วนสื่อเหตุใช้จะจำเป็นพาเหียร
ฮาไครยแบบแบบมคอบทจำเนียร	เป็นทอย่างอย่างเขียนให้ถูกคำ
ลางวาจาเลากมาแต่พากยอน	มตาศदनตनภกสุขุมข่า
ถ้าแมนไม่ศึกษาอุสาหจำ	ก็จะคล้ำคลุมโปงตะโพงตัน
๑. ตัวสกตกานๆสารนุสนธิ	โดยยุบลหกอักษรจงผอนผัน
คือ ญ ฌ น ร ล พ ัน	เป็นส่วนกันใช้แปลกแยกตาม

ตัว ญ ใหญ่ใช้ตามมะคะระ

กาญจนะแปลว่าทองของสยาม

ท่านเจ้าเมืองกาญจนบุรีผู้มนาม

แหวนนงามล้วนแล้วแก้ว

แกมกาญจน์

ขุนนางกรมช่างทองท่านรังสรรค์

พระกาญจนานุกิจนามชานาน

ทสกตณอใหญ่ใช้ว่ากาน

นคาชานแต่้มคอบทบาฬ

ท่านแปลว่าตามดเสยจกษุ

รู้ให้ปรุไปรงบ่อนอักษรศรี

ถึงคำไทยจะไม่ใช้กตามท

รู้ไว้ดีกว่าไม่รู้เป็นผู้เรียน

กานสกตณอเล็กเตก ๆ เอย

เห็นแต่เคยคำไทยได้ใช้เขียน

กิงไม่ประระราญกานให้เตย

อุส่าห์เพียรบ่นเล่าให้เข้าใจ

การสกตตวรอนขอชา

แปลว่าทำงานการบริหารไซ

อันสุดแท้แต่ว่าทำการใด ๆ

คงต้องใช้รอสกตหมดทุกคำ

ข้าราชการชาตราชกิจ

ราชการหมั่นพินิจอย่าให้ถล่า

ถูกเกณฑ์ก่อปรากการด้านประจำ

จดถ้อยคำทุกประการสารคดี

คนพิการเห็นอาการพานจะผิด

ปรีษการให้เป็นสัทธแก่ฤาษ

ตระลาการทุก ๆ ศาลตระการมี

คำเหล่านี้รอสกตบทว่าการ

ลอสกตบทกาลบริหารเหตุ

จงสังเกตคำไซทไซชาน

คือเวลาแลบเดือนประมาณ

กับททานจัดเป็นวันบ่นเป็นยาม

นาพิกาทุมโมงบาดนาท

วินาทที่ใช้ในสยาม

จนถึงปราณแลอับครนั้บ่อนตาม ลงในความคำวากาลสุฐานเดียว

บนาบนอกบกกอน

หนงคำผอนว่าสักครุ่สักประเดยว

กเรียกกาลเชนกันณะนนเจยว

ยังลดเลยวมาถงความสามฤตุ

คือนารอนนำหนาวแลครวฝน

ทชุ่มชลไปจนแลงแห่งทุกผลู

นำตรุศสารทปายาศอกยาก

ทงเขาตรูเทยงสายแลบ่ายเย็น

ของเหลานนบวากาลทุกสงสรรพ พวกคนวันชกมาว่าให้เห็น

กาลชงมีหมวดใหญ่ในประเด้น ท่านจัดเป็นส่วนอดตอนาคต

ประจุนับบรรจบครบเป็นตาม จัดโดยความทุกสุฐานวากาลหมด

อนบเดือนวนทลวงไม่เหลือลด นนกำหนดว่าอะตตะกาลมี

กาลทยงคงเป็นเห็นชต ๆ ท่านแบ่งจัดเป็นประจุนน

ส่วนข้างนำยงไม่มาท่านพาท ว่าเดือนบเป็นอนาคตะกาล

อายุศตวอกอายุศาสนา กเรียกวากาละโดยโหวหาร

ทสำหรับนับใช้ในประมาณ พทอศาสนกาลลวงแลยง

หนงแผ่นดินโดยนับลาดบกษตรย ถวลยรัชเดือนบเป็นทตง

กเรียกวารชกาลแต่ปฐูมะม้ง ตลอดทงสองสามตามนุกรม

พระสงชอยุ่พรรัชกาลจำวรัชษา ท่านใช้มาในบาพกมถม

เวลากาลโหวหารหากนียม ลอประสมเข้ากับกาใช้วากาล

คำกาพะพอใหญ่ใช้สกด

มีตัวบทแบบใช้ไม่วิตถาร

เดือนข้างแรมไม่สู้แจ่มชัชวาลย์

ใช้ว่าภาพบักษิตาคดล้ามว

องค์นารายณ์ทรงสุบรรณนามชาน ว่าพระทรงถนิมภาพรู้กันทั่ว

มหาเมฆมหาภาพบันดาลกล้ว

สกดตัวพอใหญ่ใช้กันมา

ภาพตวงนครดาคามคธ

มีกำหนดใช้เห็นเช่นดั่งว่า

กานนิยมสาธกหกวาจา

จงอุสาห์จำให้แน้อย่าแปรเปร

ในเวลาเมื่อจะเขียนต้องเพียรคิด

ให้ตระหนักแน่แก่จิตรอย่า

ไขว้เขว

ถ้าจับพลัดจับพลาดคาดคะเน

จะชวนเขเช่นอย่างหลกทบกเลน

แม่นประชุมชวนสอบจะตอบได้

เขาจะให้เขี้ยวเข่นกราวเขน

ตัวไม่อาจโต้เถียงต้องเอียงเอน

เพราะไม่เจนจิตรดำรงคงแก่เรียน

๒. ยนทพวงนามงทงสองพจน์ ต้องกำหนดที่ในการจะอ่านเขียน

อย่าให้คละปะปนคืดวนเวียน

ถ้าจะเขียนทพวงใช้ตัวพอ

ไม่ต้องตรีไม่ต้องตฤไปทุกซง

เขียนนามงรวงผงใช้ตัวผอ

๓. คำอยู่อย่าอยากอย่างน่นนำออ เอาตัวหอนำก็ได้แต่ไม่ด

ดูขัดตาหาเหมือนนำออไม่

เพราะเช่นไข่มมากเป็นสากษ

๔. คำเสยงยาวเสยงสนนกกม ดงวาทมอเทาทาวพระยา
 ช่างเขาเบิกเงินตราไปทำชง ภาระตงเคยวการยาวเลขา
 เกาทคนค้ำสน โดยสัญญา กาวบาทาท่าอย่างถึงทางตรง
 ยวนเขาว่าท่านจะมาหาองท้อ คำกระชนค้ายาวกล่าวประสงค
 ททามกลางหว่างถาครวง ไซให้คงค้ำคุดคะต
 เขากับชาวเปลี่ยนแปดนแทนกันได้เห็นท่าน ไซค้ำเหมือนไม้เคลอนท
 เช่นค้ำว่าโปรตเกล้าเขาบรี ถึงขวบบี่ชาวต่างประเทศมา
 อิกค้ำพูดพวกรเราเขาวนไม่แล่น นแคะแค่นเอามคธภาษา
 มาพูดไซไซชานครนนานมา คนเจรจาแพรหลายกลายเป็นไทย
 เตากับดาวคูนกกมชด ควรจะจดยาวสนออกชานไซ
 คนเขลา ๆ มักจะเตาตะบั้งไป ตำราดาวนชองใครเอาไวดู

๕. อนงว่าผู้ช่ายคล้ายผู้หญิง คนรูจรงคงแกเรียนเขียนว่าผู้
 แต่คนอ่านกคองอ่านชานว่าภู ถึงกระนกกจรงรู้ว่าผู้ โท

๖. คำถาทาทหนาน่าเหมือนว่าเล่น ซาเจ้าเห็นไซเประอะเลอะ

อะไซ

ด้วยความทศวรเอกไปไซโท เพราะมัวไม่หไม่ดังเกตซึ่งเหตุการ
 อนถาโทไซทบรกับ คำสำหรับเขียนไซจะไซชาน
 ถ้ามใครไปมากชานาน ถ้าพบพานแล้วจะทำให้หน้าใจ

ตัวท่าเอกออกสยามภาษา

ขุนนางฝ่ายกรมท่าว่ากะไร

อันหน้าโทไซทมิชวตร

หน้าหนุ่มสาวรรวยสวยสำออง

นำบนนำบ้านท่งนำโบถ

อกนำหนาวนำรอนผอนทวิ

เหมือนคอยท่าอยู่ท่าชลาไหล

ลครในรำช้า ๆ เป็นท่าทาง

คอดชตหน้ามุษยสัตว์ทุกอย่าง

พระยาช่างหน้าผง ๆ ถึงจะต

ยาวถึงโยชนนำเมืองรุ่งเรืองศรี

เขียนนำเอกไซทมิชไมมีใจ

๗. คำว่าบังแลว่าบางอกบังบาง ความกต่างจงวิจารณ์จะชานไซ

เหมือนบังแทรกบังสุริโยไทย

ชักเชือกไซมานมิตให้บัตบัง

หนงควาหนาบางอกบางพลัด

บ้านบางข้างบาง โควัดถัดบางซ้ง

บางลัดกรุดบ้านบางพุดเหนือบางพ้ง อย่าเขียนบังผตเสียงสำเนียง

บาง

คำวบางแลบงจงชงจตร

นักวนจเขียนให้ชตอย่าชตชวาง

ดาบกระบงทองของจางวาง

พวกขนนางชดกระบงเงงงาม

คนอวนเหลอลาเนอเบบง ๆ

เอาชนชงนาหนกอย่าพกตาม

เอามตบงให้เบนแผลแลวแลตตาม

บงนคความเบนรศสะอย่าละเลย

หนงวบางไวบางเถตนางสด

ชากอตรีบางพุดเฉย ๆ

บางกเรียกทกทายพปรายเปรย

บางกเงยบางกมบางลมตง

เองไปชตไซเต่าให้เรบบ้าง

ทมนักวางบ้างก็ได้ไปไม่ถึง

บ้างตะโกนูกูกองบางร่ององ

บ้างถลงบ้างก็โลดโตตไปพลาง

๘. ค่ำว่ำเบ้ำแล้วว่ำบ้ำวคราวจะเขียน ถำผดเพยงนทว้ไม่ชดกชด

ชวำง

เป็นยำวสันสรว่ำในท่ำทำง	จะจัดวำงค้ำใช้ไว้ให้ดู
เหมือนดงย่นตลงเลขแล้วเศกเบ้ำ	มันเป็นเดกรู้ไม่เทำตองเบ้ำหุ
หัดเบ้ำชลู่เบ้ำปัดเพราะครู	เบ้ำฟู่ ๆ เบ้ำเพลิงลุกเรงเรอง
ทเสยงยำวปำว ๆ บ้ำวประกำศ	บ้ำวร้องรำษฏำรเรงดูให้รูเรอง
พอร้องบ้ำวช่ำวชุ่นวุ่นทงเมอง	นเขยเบยงบ้ำวเบ้ำพอเขำใจ

๘. ก่ำกำมกรรมส่ำมค้ำนจำยำก	ชอวภำคอธิบำยชยำยไซ
อยำคล่ำโคดณโดนเตำเชำวน์ไว	ๆ คงจ่ำได้ดอกลอยำกลว้ดว้มนมี
เหมือนก่ำผกกำมออกกำหมัด	บรรงจัดรถทองให้ผองสี
คุดปะแหรกแฉกกำงมณ	เกวยนกมชกำคำกบคุด
อันต้ว ก่ำ ก กำ ส่ำมัญหมด	ใช้แต่บทค้ำไทยไม่สุชม
หนงกำมมอกำรนต์นงกชม	เห็นเคลือบคุดมขำงเป็นบทมคอปน
ส่ำหรับใช้ในกลอน ก กำ ล้วน	ตำมชะบวนเบ้นบ้งค้บไม่สับสน
เหมือนเจำกำมชำเฮำเคำยุด	อำนทุดคนแต่ไม่จ่ำไม่ล่ำภำ
กรรมแม่เกยตว้มอม้รห้น	ค้ำทำนสรรมแต่มคธภำษำ
บอกให้ทรำบบำปกรรมเช่นรำมำ	อิกค้ำว่ำเครำระห้กรรมกจ่ำเป็น

พระยาศรีสุนทรโวหาร

๗
 ทบางคนบ่นว่ากรรมของเราแล้ว มาประสบพบแก้วไม่แลเห็น
 กรรมวิบากหากให้ได้ลาเคย มาชุกเซญุกเพราะกรรมที่ตามมา

๑๐. หนึ่งใช้คำหมอบเฝ้าและเฝ้าของ โดยทำนองใช้เฝ้าตัว ๘ ๘
 ใช้ตัวพอไม่ถนัดดูขั้ดตา ด้วยใช้มาแต่เก่า ๆ นั้นเฝ้าโท

๑๑. อุดำที่จำอุดำที่เพียรเขียนให้ถูก ข้าพจะปลุกคำใช้ไว้อะโฮ
 เหล่านักเรียนชนเล็กและชนโต เดียงแต่โง่ไว้ให้อ้วนควรฤาไร

ครูกสอนเล่าเรียนเขียนไม่ขาด ไม่ฉลาดจำแยกที่แบบไซ
 ข้างพณเพื่อนเลอนเลอะเงอะงงไป รุกไม่แท้รูเบนนงปลา

อนนยศกกดทรพยสนทงสนเสจรฯ ยอมสำเรจได้ดงมาดปรารภนา
 เพราะตันทนคุณเพียรเรียนวิชา ทละสมศกษาศาสารพรวณ

อุดำที่จาเกิดจะราสอนให้สน เบองระบับแบบละบองของชั้น ๆ
 เช่นอย่างชาคาษาประดากัน ทงสามคำสำคัญท่านไว้วาง

คำสงใช้ว่าข้าพระพุทธเจ้า จงจำเคำไซให้ชดออย่าชดขวาง
 กบคาวาชาพเจานคากกลาง ใช้ในทางถ้อยความตามกระบวน

ข้าพระพุทธเจ้าชอนนฯ ชาพเจานายศรเบ็นชาวสวน
 ทลดหยอนผอนใช้จงใคร่ครวญ คำทควรสูงต่ำโดยตำรา

บางคนเขียนว่าข้าพระพุทธิ อุตริเขียนก้นกลมชมนักหนา
 ด้วยใจรักมักง่ายคลายบัญญัติ ไม่คนหาตนเคำเดาตะบิง

ลำดับตจตว่าชากระบเจ้า

ใครมายแยงข้าเขาตาอง

ค่าเอกนไซทการาคาชาย

ค่าเขาเรือค่าเขาโรงตงบ่อนโป

ความต้งว่าใช้ค่าไม่เอกหมด

ฆ่าตวนฆ่าให้ตายถึงวายปราณ

๑๒. หนงเขาออกอกเขาเปลือกเขาสารสุก แบบทำนุกเข้าโท

โดยถวิต

เค่าเอกใช้ไม่สมนิยมยิน

ไม่เห็นถิ่นที่จะใช้ในกระบวน

๑๓. ทำอัมธรรมตามค่าจำให้ได้ คือค่าไทยว่าทำนาแลทำสวน

สารพัตทำงานการทงมวญ

บ้งคับควรทำแนแม่ ก กา

อามตวนมไซคาสยาม

ท่านใช้ตามตติมคธภาษา

เหมือนกบดะพระสอามเขนรามา

ในค่าเทียบแม่ ก กา ต้าราครู

ธรรมตวนถกทมคธพากย

ทงสามค่าจ่ายากหนอพอหนุ

อุสาหคคค่นหาไตรตราดู

คงไตรูทจะไซถุกใจความ

๑๔. อิกข้างคางคคกระบวนให้ถวนถ คางเอกนคางลงวงผล

ผลาม

ข้างในออกข้างนอกดูอย่าวู่วาม

ข้างบนตามไปข้างล่างนข้างโท

๑๕. หนงว่าทวาทญากควรคิด จะเขียนใช้อย่าให้ผิดคืออะไ

ต้นทวานชอบกลมผลโต ๆ

ถัดบ้านโพถึงบ้านทว่าเวลาเย็น

ว่าเอกใช้ในคำทว่ากล่าว

ว่าโน้มน้าวพูดจาว่าให้เห็น

ว่าก็ชอบในระบอบที่เคยเป็น

อย่าว่าเล่นว่าทว่าภาษาไทย

๑๖. คำบ่อย่าเอาเอกท่านเศกสรร ทญาโทนั้นใช้ว่าทญาไสว

คือทญาแพรทญาคาคอกทญาไทร ทญานใช้สรรพทญาบันตามี

๑๗. ในคำลาวกล่าววว่าช้อยใช้แทนซ้ำ ค่อย ๆ มาก่อย ๆ ไป

อย่าไผ่ลั่น

คำค่อยเอกเศกใส่ในวะจี

จำให้คั้นะอัยารันคั้นทล้ง

๑๘. หนงคาวาหนงสอไม่ผิดเพยน ทุกคนเขียนทอนาคาวาหนง

แต่เสียงอ่านพานไม้ชดพลดเป็นนง คานพลงพวกมากลากเอาไป

ออกสำเนียงเสียงวานงอยู่ทงสน

จะตดลนผาฉนชนไม้ไหว

ถึงจะอ่านว่าเบนนงกชงใคร

เราเขียนคงหนงไวกแลวกน

๑๙. หนงเขาวนมใช้คำไทยแท้ เห็นมาแต่คಾಮคทภาษาสรร

อักษรสอคือตวรขอเป็นการ์นต

บอกสำคญวามคอบทบาพ

เหมือนคาวาซาเห็นพระลูกเจ้า

ทรงพระเขาวงยังไม่ร่นจัวเรญศรี

หนงนารทเขาวเคาคต

อิกวาทยุพโยคยุพเขาว

เด็กคนนั้นไผ่ผอมย้อมเขาวนัถ เขาวลัถษณนเบนนหลานแมไฉมเฉลา
 เขาวมาลยัชวยสมานสมรเวา ค่ำวเขาเวเขียนใช้ตองใส่วอ

๒๐. กลอักษรรพอนใช้ให้ประจักษ เช่นฉนชกเชดชเท่านหนอ

ถ้าจำได้ใช้คล่องไม่ต้องรอ	ก็เห็นภอจะสว่างวาง ๆ เรือง
หนังสือสมเซอเสอเหลอจะบอก	เขียนยอนยอกเขวไขวไผ่ได้เรอง
ทงเอกโทใช้กันชวมกลุ่มทงเมือง	สุดจะเปลอองสงสัยไผ่ให้แคลง

๒๑. คำคัชตสงเกตเหตุอะไซ

เหมือนเรือตงทงคัมภักแดง	ตัวชู้โททานมิได้ใช้สัถแห่ง
อนัตราชนเบนนคูกบตราชง	เรอคอนแชงกันเบนนคุดตงดม
หญิงกับชายเชยชู้เบนนคู้ชวม	เควองกันตงไวเบนนคูกบพานถม
	ใช้นิยมคู้เอกเบนนอตรา

๒๒. หนังสือชาสองคำจำให้แน ทานใช้แต่คำเอกดอกหน่าจำ

เหมือนสายณหย่นยาคาเวลา	วนนชนทาหกคาวจะทำงาน
ชาโทนนไผ่มีทจะใช้	ทานผ่นไวภอให้ครบค่านาน
ถึงคำโคลงจะเอาใช้ก็ใช้การ	ผิตบราณทานบังคับจะอับปรี

๒๓. หนังสือขอสองคำประจำมัน พอครบครันเสียงสามไว้ตามท

ทานใช้แต่ตัวขอชอคะต	เหมือนขนอนขนอนนทานสรรคำ
---------------------	-------------------------

ขอผิดขอชอบแรงสอบสวน

ขอสำนวนตอ้งระวังพลึงถลา

อกขอหมอขอบาททางคชางสะอาด

นขอสาครณุกมกจะแพลง

ขอนไซรทานไซขอโทษ

โดยระบิณถวนถชแกลง

๒๔. ไซกับไคสองทางอย่างกลางแกลง คำที่แจ่งแจกไซนั้นไซโท
 ไซจับไซเหนื่อเจือไซพิศม์ กินยามิตไซกลับยับอะไซ
 ไซบิตแยบแอบแฝงไซแตงโม มั่นกินจนพุงโรตังโคเกวียน

๒๕. ทค้ำไซกัณว่าไคอกกว่าค้าย อยามักงายงมคล้ำในค้ำเขียน
 เหมอนกะเกณทตงค้ายตตไม้เตยน ทำแนบเนียนนำค้ายนนวนายคน
 อยาหันเหียนเขียนค้ายว่าเป็นไค ไม้ควรรไซก็อย่าไซให้สับสน

๒๖. อกของคองขอนคองกลอนนิพนธ์ โดยยุบลดคำลมายกอ
 คล้ายคลึง

ของโทนไซทวาชตของ

กับเกยวของของระคนคนถลง

คองนี้ไซไล่ปลาวากนออง

ไซไทถงของคองทงสองทาง

ขอนโทนไซทวาชอนอก

แสนวิตกชอนทรวงอยู่มาง ๆ

ทแสนงอนชอนให้ไม้ไ้วว

ไปคองทางถงทประทับพล

๒๗. อนงค้ำถวนทวนควรวถวิล นิยมยนิถวน โททกแห่งหน

เหมอนค้ำวานบถวนจ่านวนคน แต่ไพร่พลถวนพนหมนฉกรรจ์

แลค้ำวาทานผู้ตมกถถวน

กค้ำควรรถวนโททกสิ่งสรรพ

ทวนเขกนทานไมโครใช้จันนจ

ชสาคญทวนถวนกควรรการ

๒๗. ว่าตวยถวนเสจรสรรพกลบปรารภ ตวัภพบเติมต่อชอ

บรรหาร

พบตวนไซทวาพบพาน

พบตวานกบยายเปี่ยมไปเทียมโค

ภพตวนมในพากยมคธ

เช่นดงบทภพโลกยนาโถ

เจ้าพิภพทรงหงษ์อถทรงโค

ฤทถมโหพารลบภพไตรย

ภพ ๓ นบาพวาภะวะ

ท่านแปลงวะไปเป็นพะแถลงไซ

อ่านสกตตามกำหนดข้างค้ำไทย ก็อ่านไซกัันว่าภพบันจบความ

๒๘. หนึ่งผ่ายพ่ายโทเอกถเนกนบ ใช้สำหรับอยู่ประจำค้ำสยาม

ท่านใช้ว่าผุดผ่ายไปตามพราหมณ ตกในความว่าผุดลูกจรวดี

อนพ่ายเขกนว่าแพะแปลชยาย

เหมือนค้ำว่าโจรร้ายมันพ่ายหนี

ตลงพ่ายยวนพ่ายนยายม

สองวาทเทียบตำหรับฉบับบรรณ

เตลงพ่ายอธิบายว่ามอญแพะ

อีกค้ำแปลยวนพ่ายไม่ผิตผัน

ว่าลาวแพะแต่ตองจาทสาคญ

ว่ายวนนนักทำไมไผ่ลเป็นลาว

ค้ำว่ายวนยกเป็นชอลาวนาหมก

ความนภกจะใครรู้ตสืบดาว

พวกพุงต่านจะรำแต่เพรงคราว

เขาเรียกชาวโยนกยกค้ำเดิม

พระยาศรีสุนทรโวหาร

๘๒๐ ๕ ๖ ๗ ๘ ๙
ทศนคำชาติดว่าโยนะ

แปลงเอาโอไปเป็นวะสระเต็ม

อ่านว่ายวนควรรชอไม่ต่อเติม

๘๐ คำเต็ม โยนางค์ราชวงษ

๘๒๒ ๒ ๓ ๔ ๕ ๖ ๗ ๘ ๙
ผู้รู้แท้แก้ไขไว้ฉะนี้

๘๑๘ ๒ ๓ ๔ ๕ ๖ ๗ ๘ ๙
ดิมตตุความตามประสงค์

พากย์หะริภุญไชยก็ใช้ตรง

จะเห็นลงว่าไม่งามก็ตามใจ

๓๐. ๘ ๙ ๑๐ ๑๑ ๑๒ ๑๓ ๑๔ ๑๕ ๑๖ ๑๗ ๑๘ ๑๙ ๒๐
หนังสือภาษามคธพจน์ โดยกำหนดนั้นต้องเขียนตัวฏอ

ใหญ่

แต่ในกาลคนทุกวันสำคัญใจ

ว่าเป็นคำคนไทยใช้นิยม

ในฎีกาขุณวิศตชลหาญ

๒๒๒ ๒ ๓ ๔ ๕ ๖ ๗ ๘ ๙
จะต้องการดึกาทำยาม

๒๒๓ ๒ ๓ ๔ ๕ ๖ ๗ ๘ ๙
อุส่าห์ทรอกแทรกกรุมผู้ชม

๒๒๔ ๒ ๓ ๔ ๕ ๖ ๗ ๘ ๙
ดึกว่างม้งาโงโตแต่ตน

๓๑. ๒ ๓ ๔ ๕ ๖ ๗ ๘ ๙ ๑๐ ๑๑ ๑๒ ๑๓ ๑๔ ๑๕ ๑๖ ๑๗ ๑๘ ๑๙ ๒๐
จรวเขแลจะเขออกตะเข จงรู้เลหว่าจาอย่าฉงน

๒๒๕ ๒ ๓ ๔ ๕ ๖ ๗ ๘ ๙
จรวเขสัตัวร้ายในสายชล

๒๒๖ ๒ ๓ ๔ ๕ ๖ ๗ ๘ ๙
มันกินคนคาบพาในวาร

๒๒๗ ๒ ๓ ๔ ๕ ๖ ๗ ๘ ๙
ดตจะเขเรนวดุดพลดพลก

๒๒๘ ๒ ๓ ๔ ๕ ๖ ๗ ๘ ๙
กระจุกกระจิกเช่นกับเพลงกระจิบ

๒๒๘ ๒ ๓ ๔ ๕ ๖ ๗ ๘ ๙
ในคำเรียกว่าจะเขเควองตนตร

๒๒๙ ๒ ๓ ๔ ๕ ๖ ๗ ๘ ๙
จงรู้ทเขียนใช้ถูกใจความ

๒๒๙ ๒ ๓ ๔ ๕ ๖ ๗ ๘ ๙
อีกลุดลอลากไม่ใช้กันถม

๒๓๐ ๒ ๓ ๔ ๕ ๖ ๗ ๘ ๙
คนนิยมเรียกตะเขคำสยาม

๒๓๐ ๒ ๓ ๔ ๕ ๖ ๗ ๘ ๙
ทงสามคำจำให้อยู่อย่าว่าวาม

๒๓๑ ๒ ๓ ๔ ๕ ๖ ๗ ๘ ๙
ถ้าผลผลามมั่งง่ายจะอายุคน

๓๒ ๒ ๓ ๔ ๕ ๖ ๗ ๘ ๙ ๑๐ ๑๑ ๑๒ ๑๓ ๑๔ ๑๕ ๑๖ ๑๗ ๑๘ ๑๙ ๒๐
ตอกรับรอกจอกตบทยบล ตอกรับรอกจอกตบทยบล

๒๓๒ ๒ ๓ ๔ ๕ ๖ ๗ ๘ ๙
๒๓๒ ๒ ๓ ๔ ๕ ๖ ๗ ๘ ๙

๒๓๓ ๒ ๓ ๔ ๕ ๖ ๗ ๘ ๙
๒๓๓ ๒ ๓ ๔ ๕ ๖ ๗ ๘ ๙

ดอสกคต้วกอรอประโยค

สารโสลกขำงสยามภาษา

วำกรวดทรำยรำยพนพสุนทรำ

สองวำจำนละมำยคลำยสำเนียง

๓๓. หน่งคำวำกรงตรงจ่งสำเหนยค บัญญุตเรยกรำยแยกให้
แปลกเสยง

เหมื่อนนำตำงลกกกรงตำรงเรยง

จับพะเนยตวำงเคยงกบกรงนค

ทำงนตรงไปทเดยวไม่เดยวลด

ตรงไปจตจนถงหำงหนทำงบค

คนชอตรงควรตำรงทนำยค

เบ็นดลคเหลำเสวกำกร

ควรกำหนตวำททประสงค

คำกรงตรงใช้ยคในอักษร

เชยงให้ถูกคัจฉอยสุนทรกลอน

อุทำทรณต้วอยำงวำงประจำ

๓๔. จะคคคคนมำประดนประดบไว้ อิกไกรไตรอยุ่ล่อ ๆ ก็ชอชำ

ฤทธิไกรเกรยงไกรทำนใช้คำ

อุส่ำหสำเหนยคนคแล้วตฤกตรอง

คำวำไกรนทำนแปลวำยงกวำ

ดงพ้อคำชำยได้กำไรชอง

อันคำไกรกบกำไรก็สมพอง

โดยทำนองคำแผลงแผลงตรง

ตอกบรชเชยงวำไตรใช้จงชอบ

ตำมระบอบเบบใช้อยำไหลหลง

แปลวำนบแล้วสำมควำมจำนง

เชยงให้คงคำใช้วำไตรตรา

กบไตรยรัตนไตรยเพทพิเศศสอน

ไตรยจิวรไตรยบฏกไตรยสิกขำ

อิกไตรยคไตรยำงษเบ็นอยำงมำ

พระศรีไตรยสระณำสมำคม

ทั้งสองคำจำใช้ชอบประกอบใช้ เหนงเขวไข้ววาทักมถม
มาเขียนไกรว้าเป็นไตรใครจะชม จะนิยมก็แต่ฝ้ายมั่งง่ายเดา

๓๕. กรองกับตรองสองคำจำให้แน่ ไต่กันแก้ทางโทษที่ใด

เขลา

กรองน้ำใช้กรองน้ำโดยสำเนา ตรองนเคาค่าว่านกว่าตฤกตรอง

๓๖. อักคำคอคอนครกับคอนหาบ คนทอขาบเขียนนครเป็นคน

ของ

บางคนเขียน ณ ใหญ่เข้าใช้รอง ผิดทำนองนักเรียนเขียนขยาคาย

อนนครคานจะชเวอง แปลว่าเมืองคามคอบทชยาย

ถึงคนไทยก็ได้รู้อยู่มากมาย ไม่ควรกลายกลับนครเป็นคนเรือ

๓๗. อนึ่งคานอเล็กกับณอใหญ่ เหนงเขียนไข้วเขวกันออกพันเผื่อ

คานอเล็กกลับมาใช้ณอใหญ่เจือ จะสอนเผื่อไว้ให้จำคานอณอ

ประเพณีธรรมเนียมแก้ว แต่ลวนแล้วณอใหญ่ท่านใช้หนอ

พระมุนีธานนตวณอ จำไว้พอเป็นต้นทุนหนุนบัญญัติ

๓๘. ลอกับพอดต้องระวางดุจงหระ ทควรใช้จะล่ออะไรหนา

เชนกับคาบาพชงมมา

แลค้ำว่าสาสนเป็นครู

๓๙. หนงคชศกทุกชทุกทงสพจน อุต้าทจก้าหนดเกิดพ้อหนุ

จะย้ายแยกแวงแจกออกให้ดู

คงได้รูทจะใช้ถูกใจความ

อันตวคชศกคชชอสกต

ค้ำมคตคกมิใช้ค้ำสยาม

ท่านแปลว่าคชศบบายชยายความ กับอีกนามวันศกรเต็มตัวรอ

อันสูกนค้ำไทยใช้กันเกลอน

ค้ำเทียบเหมอนหนงเขาสูกทในหม้อ

ผลไม้สูกห้ามงามละอ

ชาดในห่อแดงสูกตสดี

สูกแต่สูกค้ำไทยทไหนทนน

กอสกตเท่านนถูกตามท

อยาลามลวนตวชอต่อทว

ลงบาญชอตรเขาดเตยน

ทตวทุกชมชอทณชชาฏ

ค้ำนักปราชสอนไว้ให้อ่านเขียน

คือเป็นค้ำในมคอบทจ้าเนียร

ถ้าใครเขียนทุกเปล้าไม่เข้าการ

สำหรับใช้ในทว่าทุกชยาก

แสนลำบากทุกชไทยใช้วิตถาร

มาตองทุกชชุกเขญไม่เว้นวาร

ทุกชงานเจอชอชอการันต์

ทค้ำทุกตวทอกอสกต

ตองด้วยบทค้ำไทยอย่าใฝ่ฝัน

เชนใช้ค้ำว่าทุกค้ำทุกค่นวัน

ทุกเชกชนคอมปะนิตองมนาย

เกณฑ์ทุกบ้านการทุกเมืองยังเคืองชุน ทุกคนวันบั้นทุกยาเอามา

ชาย

ทุกฤดูได้นับเหนกกลับกลาย

ทุกหลากๆ มากหลายจนเหลือจำ

อันสุดแท้แต่ว่าทุกคำสยาม

ใช้ในความสามัญไม่ชันช้า

ตองทแต่กอสกตบหลานา

อย่าถล่าเขียนตัวขอเข้าต่อเติม

อีกคำว่าผาศกสนุกน

เหนบางที่เอาตัวขอเข้าต่อเสริม

กผิดจากความคอบทบทเดิม

อย่าเฉลิมให้มันเลยจะเคยตัว

เหมือนเดกกว่าเองเอยจะเลยแก่น

ทนกปราชหนักแน่นจะแยมหัว

ถ้าเหลงลนจนเขาวากนากลว

ขอจะชวเลยเพราะลนคนด่าเนย

๕๐. หนังสือขรบายขนกยาก จะวิภาคตัดสินในคำเขียน

ให้สมศัยมครเป็นผเพย

ถ้าจะเขียนคำสั้นว่าขร

คอตตรงแขวนกรงตงทชงสตว

หนงทานจตวาจาทาทรณ

ว่าพระแกลขอสงหบขร

กเพราะผอนอางวาทมสกรง

อีกคำหนงขรว่าบังคบ

เป็นผายรศสะคบที่อย่าไหลหลง

ไม้ก้งหนสรไรใไว้ให้คง

อย่าจ่านงลากข้างอางว่าบาน

ทคายาวนนทานกลาวว่าขร

ขรตวนญอสกตบทบรรหาร

สอบขรขสรายจ่าหน้ายการ

ทงสขรขรขรขรขรขรขรขร

บางคนเขย่นบาญจนวาทัญ มาทอนสนเสียไม่พนักคนจะหวัว
 เพราะงมมมกง่ายเหมือนควายวัว ไม่รู้ทัวในวาจาภาษาคน

๕๑ อีกสามคำไม่ใหม่กับมายน จะช่วยชวให้ชดอย่าชดสน
 ไม่เอกนปฏิเสอเสศยุบล คือไม่จนแลไม่จำไม่ราคาน
 อีกไม่มาไม่ไปทงไม่อยู่ ไม่ได้รู้ไม่ได้เห็นเป็นแก่นสาร
 บุตรไม่ขอพ่อไม่ให้ไม่ได้การ ไม่นใช้สาธารณในคำไทย
 ไม่ตัวมอหอนำไม้โทกต ต้องด้วยบทร้องเป็งๆว่าเพลิงไหม้
 อนมายเอกแม่เกยพิเปรยไป นันทานใช้ว่าผู้ชายเป็นมายเมีย
 กับหญิงทผวตายววยชวตร ฤาผู้ปลิดปลดห่างอยาร่างเสีย
 ถึงชายอนจะมาเผืออยู่เคล้าเคลีย เขาคงว่าได้เมียแม่มายชม
 อกสองคามอหมอกพอคค ๘ ๘ ๘ ๘ ๘ ๘ ๘ ๘ ๘ ๘
 คนตาเตยมอตอชอนยม เสวตะม่อใหญ่กลมเอาไวกลาง
 ประจุพนเต็มเตาจะเผาหม้อ ทพอ ๕ ๕ ๕ ๕ ๕ ๕ ๕ ๕ ๕ ๕
 ทบานหมอนนกกภอจะไววาง คำตวอย่างม่อหม้อพอสาคัญ

๕๒ ร่ายกับไรไซเขย่นอย่าเพยณผด เสียงสนทสนยาวท่าน

กล่าวสรร

ตาหมอร่ายร่ายพระเวทวเศศครัน สกุนผ่นร่ายเรชนเมฆิน

ท่านองหญิงรักชายออกกร่ายวาระ จะได้เคาะแคะชมสมถวิล

ท่านาสักสามไร่พอไวกิน นี้เขตรถนไรรถวถวกับงา

นี้คำใช้ไรรนาทงเรือกสวน ตามกระบวนร่ายไร้คำไทยหนา

แม่นเขียนชอบที่ประกอบในวาจา เขาชมว่าเป็นบัณฑิตยศยศมีครู

๕๓. อุตสาหจาเถดจะร่าไห้สนสุด ยังสมุทกับสมุดนาคำคู่

คือสมุททอสกดกำหนดดู

ก็จงรู้วามคอบทบาฬี

ในคำแปลว่ากระแสดทะเลฤก

จงตริตฤกความประกอบให้ชอบที่

ตอสกดพจน์สยามความกม

ต้องใช้ทสมุดขาวสมุดดำ

ที่บางคนเขียนใช้สมุจยะ

ภาษาพระฝ่ายข้างวัดจัตเนกขัม

สมุดนของไทยใช้ประจำ

ไม่ควรคำให้มันเขียนจนเกินเกณฑ์

พวกบ้าน ๆ มักจะพาดพาโลติ

ว่าอุตริเป็นตำราขรวัดาเถร

อันคิด ๆ นยากต้องบากเบน

ไม่ควรเกณฑ์ก้อย่าเกณฑ์ให้เกินกิน

๕๔. อีกสองคำขอชอภอสังเกต ใช้ให้ต้องตามเหตุควรถวิล

คนขอหมอกความตามระบิล ข้อเอาสนข้อเอาทรวพยต้องปรับปรุง

อันช่อเอกใช้ช่อดอกไม้หมด

สุคนธรช่อไสวใกล้ระหัง

ช่อมะม่วงช่อมะกอกดอกพะยุง

นาคสดุ้งช่อฟ้าส่งางาม

๕๕. พุดกับภูตสองคำจำให้แน้ พุดนี้แท้ใช้ประจำคำสยาม

เหมือนพุดเล่นเจรจาพุดว่าความ พุดลวงลามพุดเพื่อไหลเลื้อไป

พุดเขนนตองทตอสกต ตามแบบบทเบารานท่านชานไช

ทบางครเห็นจะรูนั่นไป บังคับใช้คำพุดสกตจอ

ด้วยอ้างว่ามาแต่จะจะธาต แต่นักปราชท่านไม่เหนลงออหอ

กคกงทควรเขยนสกตคต เหนเพียงพองามใช้คำไทยตรง

ภูตที่ใช้ตัวภอตอสกต มิใช่บทคำไทยอย่าไหลหลง

ว่าภูตผีในบาฬีท่านแปลคง ไชจ้านงมหาภูตแลภูตพราย

๕๖. พกภกตรรภกตภกษมทงสคบท บทบังคับคำแปลกแยก

ชยาย

อันพกนคาสยามความธิบาย คืออยุติพักพอสะบายแลพักพล

ภกตรรนคากาพูชสมมุติว่า คือตวงหน้าไชแพรงทุกแห่งหน

ว่าผวภกตรรภกตรรภกตรรพิมล แทบทุกคนรู้แปลได้แน้นอน

ภกตตวนเดิมทเป็นภกตต ในลทธิเรียนว่าท่านพราสอน

พระยาศรีสุนทรโวหาร

เพลงเป็นภักแม่กยกสุนทร

ด็อกษรจัดว่าเป็นการนต์

ท่านใช้ว่าดังพระยาบำเรอภัก

สวามภักตสุจริตไม่บิดผัน

หลวงมหาใจภักได้รักกัน

เช่นนนนแปลประจักษ์ว่าภัก

คำมคธบทเต็มว่าภัก

ตามลทธิสังสกฤษฏอักษรศรี

เพลงตัวตะไปเป็นกะสระมี

จึงกลายเป็นภักตเช่นนนนา

ที่ไซตรงว่าภักตกมมาก

เป็นคำหลากในสยามภาษา

พระยาราชภักตมสมยา

หลวงเสนาภักตมหาตไทย

ภักตกับภักตคาเดียวกัน

แต่ประทั้นทฆาฏลงอย่าสงไสย

อ่านแต่ภักตเป็นการ์นต์ไป

เช่นคำใช้สวามภักตประจักษ์ความ

อีกภักตมษอทณทฆาฏ

ค่านักปราชชกมาใช้ในสยาม

จะแปลว่าอาหารกสมความ

นิยมตามคำไทยใช้ว่ากิน

เหมือนคำเชิญภักษภักษภักษาหาร พระยามารจับเป็นภักษเสย

หมดสน

อันคำภักกย้ายหลายระบิด

ให้รู้ ถนทจะใช้อย่าไขว้กัน

หนงจะชวยชไว้ให้ประจักษ์

ยังอีกพรรคสกตค้อมีรอนัน

แปลว่าพวกแล้วหมุดสำคัญ

ไว้ประกันแก่เขตาทเง่างม

๕๗. หนังสือคำขิตขิตคิดให้ชอบ จงประกอบที่จะใช้นั้นให้สม
 ขิตตวน ไชทวาริตชม วรรณรมย์แนบขิตสนิทนาง
 อิกนายขิตหุ้มแพรนายเวนสัทธิ คนทไกลใช้ขิตไม่อาจชนาง
 นาสาเสยเสียดสนิทขิตกับปราว ขิตนทางทใช้คำไทยตรง
 ขิตสกตต้วตอพอสังเกต ในต้นเหตุคำบาพทประสงค์
 คือพระยาไชยวิขิตคิดจำนง คำนับองค์สมเด็จพระพิชิตมาร
 อนุชิตชาญไชยไม่ประจักษ์ จิงถามซักขุนวิขิตชลหาญ
 อ้างไปถึงพระวิขิตชลธาร สังเกตการคำว่าขิตสกตตอ

๕๘. ขานกับชาญณานมทกาหนด ทั้งสามคำจำกัดให้แน้นหอ
 ภาษาไทยใช้ขานสกตตอ เหมือนหนังสือคำบอกว่านอกขาน
 กับคำพูดขานอ้อยอกขานหมาก นิมมากคำไทยพูดไชขาน
 ที่สกตตอใหญ่ใช้ว่าชาญ ท่านแผลงว่าขานาญพานจะชุม
 แผลว่ารู้แยบคายเป็นหลายหลาก ได้รู้มากเชียวชาญการสุขุม
 คือเงินจัดการทำไม่คลำคูลม ได้ทำชุมขิตชาญขานาญเคย
 ฌานต้ว ฌอนนอสกตตกาหนดแน้น นมาแต่คามคอบทเฉลย
 แผลว่าเครื่องเผากิเลศตลเลขเลย ท่านเพิกเฉยเบญจกามให้ทราม

พระยาศรีสุนทรโวหาร

ของสำหรับโยคีฤาพรต

พระสุคตกับทั้งพระอริยเจ้า

ตัดกิเลสสมุจเฉทแถบบางเบา

แล้วท่านเข้าสู่ฌานสำราญรมย์

๕๙. ทั้งสามคำพานพาลอภการไซ้ เห็นเขียนไม่ถูกทกมถม

พานสกตનોไทยใช้นิยม

คนคารมมักจะระพูดพะพาน

เครื่องตะถมทองตกมมาก

อีกพานนากพานทองสองสุฐาน

ทั้งพานเงินพานทองเหลืองเครื่องตระการ เรียกว่าพานคำไทยใช้
กันมา

พาดตัวพอลอสกตมคธพากย์

แปลไม่ยากเพราะว่าไทยก็ใช้หนา

คือคนก่อทจริตจิตรวาจา

อีกกายาครบสามตามทวาร

มิได้คิดบุญบาปใจอยากกล้า

ท่านเรียกว่าพาดะโดยโวหาร

ที่ไทยพูดเกลื่อนกล่นว่าคนพาด

สังเกตกาลลอสกตบทยุบล

กับอภการ ภอ มอ รอ สกต

นมคธคำชานสารนุสนธิ

ใช้ว่าโพธิสมภารพระจุมพล

กับคำภาระกัังวลแลหาบคอน

ภาณภอมอนอใหญ่ใส่สกต เหมือนอย่างบทปฏิภาณในสารสอน

ว่าบัญญัติสำหรับโตตอบสุนทร แลพากย์พจน์บทกลอนชำนาญ

ชาญ

หนงพอนอมตอการนตทาย จะชยายพอโตจาทคชาาน
 มทไซแต่ว่าบ้ำทิมพานต์ คอถนถานพราพร่างนาคางชุม
 หนงค้ำพระบาพมแถลง ทานแสดงว่านพพานอ่านกันกลุ่ม
 กับแถลงว่านถพานพานจะคดุม ธรรมสขุมข้ามโชชโลกอตร
 แลค้ำว่าจักรพาพนันพอใหญ่ สกตใส่วางประจำในค้ำสอน
 เหมือนเจ้าจอมจักระพาพประทานพร เสตจจรไปจนจบจักระพาพ
 พานทงทกยกชอไซแถลง ล้วนแจงแจงชสาคญเชนบรรทาว
 โตเคาเงอนแลวอย่างมท่าชมชาน เซียนตวพานจมด้าถล้าแถง

๕๐. ฝ่ายกับใฝนกไซอย่าให้คลาด เทยรชราชสนยาวกล้าว

แถลง

เหมือนฝ่ายหน้าฝ่ายในก็ไม่แถลง ฝ่ายเราแยงฝ่ายข้างเขาจะเอา

จริง

ทงปากโตฝ่ายเหนือเหลอจะหัก ด้วยนายพักเขาเป็นฝ่ายนาย

ผู้หญิง

เบ็กฝักฝ่ายคุณพระนายจะหมายอิง เขาเป็นทพงพงพอพนัไทย

๕๒. ไช้กับชายคล้ายเสียงสำเนียงออก ฉนั้นจะบอกบ่อนใช้ใน
ศฐาน

มีมากหลายชายบรอกชายมาร	ตาชายชงชดธารทตักปลา
ชายคือปรีชาญาณพานจะชง	ตาชายชงตลบนกในเวหา
ชงตาชายรายกนอะรวัญญะวา	เขาล้อมดกมฤคาทบาฟง
ชงวาชายค้ายาวกลาวเชนน	ตั้งเกตทศวรไช้อย่าไหลหลง
ยังอกไชค้ำสนนจ้านง	เขียนให้คงค้ำว่าไชไ้ว่าฟอง
เหมือนเขาว่าเบ็ดไชแม่ไก่ปัก	กามันรักไช้กระเหว่าเป็นเจ้าของ
เรียกว่าไช้อยาบยาค้ำคนอง	จงยกเรียกเสยว่าฟองเป็นค้ำดี

๕๓. อนงค้ำลาหล้าภาษาสยาม ที่ไช้ความล้ำเอกน้นล้ำหนี
หล้าโทไช้ว่าโลกยทวธาตรี ค้ำอ้างมีแหล่งหล้าในสากล
พระเลิศหล้าเตชาจรจบ ในพนภพไต้หล้ายอมมหาผล
ชกเทียบเคียงภอเป็นเยียงเป็นอย่างยล ตามยุดล้าหล้าภาษาไทย

๕๔. หนังสือเนนนานกับชานาญนอเล็ก นักเรียนเด็กจงวิจารณ์
จะชานไชย

ว่าเนนนานนอสกตบทไทย ๆ	ตัวญอใหญ่่นนสกตบทชานาญ
ตัวบาพิในคัมภีร์มะคะระ	คือชญญะค้ำตันยุดชาน
ตกมาเป็นค้ำไทยไช้ว่าชาญ	ชาแผลงว่าชานาญการทงมวน

๕๕. อักสองคำององค์จงสังเกต ให้ตองเหตุทใช้ตองไตสวน
 องเปล่า ๆ เขียนในเค้าวางยวน องเตกวณเตกุนเขาชุ่นเคื่อง
 ครงนนองไกเส้นท่าเลนเล่อ องจเถอท่าไกลไม้ได้เร่อง
 หลวงยวนใหญ่ใช้ว่าองสนทงเมือง นว่าเร่องคำองไม่มีคอ
 องตัวคอกการันต์ท่านสรรใช้ เป็นคำไทยเจอมคอบทนนหอ
 คอองคะคาเต็มจิงเต็มคอ ไร่เป็นพอทสงเกตตั้นเหตุคำ
 องคนท่านแปลว่าคุณสุนทระระ กับแปลว่าอะวะยะวะระก็ควรสำ
 เหนียกไร่เป็นแบบแผนจิงแม่นยำ แปลอีกคำหนึ่งว่าเหตุสังเกต
 ความ

๕๖. ลาดบนฉนจะชชอชยาย คือระไบกับระบายคำสยาม
 เด็ก ๆ ด้รู้ ไนยจิงใช้ความ เพดานงามมีระไบละไมตี
 พระกลดใหญ่มีระไบถึงสามชั้น สำหรับกนกนองค์พระทรงศรี
 พระเสวตรฉัตรไชยระไบมี สุวรรณชลบิตบดินพปดล
 ระไบผ่านำมั่งระไบม่าน คำนท่านใช้ระไบทุกแห่งหน
 กำหนดแน่ใช้แม่กกายล ออย่าให้ปนคำยาวกล่าว่าบาย
 อักคานฉนจะชให้รอดถ ด้เนียงชตค้ายาวกล่าวชยาย
 เหมือนพวกช่างเขียนวาดฉลฉลาย เขียนระบายสัประสถานชำนาญ

เคย

ระบายตสเมฆทงมอม่วง
 นี้ควรใช้คำระบายพิปรายเปรย
 บายกับไบกตองใช้ชนิดนี้
 บายว่าเข้าเขาพูดเป็นคำกัม
 แปลว่าเข้าเชิญขวัญเป็นศิริ
 เขมรไทยใช้ระคนปนมคอ

ดอกไม้ร่วงรายดอกอยู่เฉย ๆ
 ใช้แม่เกยคำยาวกล้าวประจำ
 คือบายศรีไบไม้อย่าให้ถล้า
 พุชมาน่าเข้ากับศรีบาพิพจน์
 ล้วนลทธิใช้คำเร่งจำจต
 จงกำหนดเป็นแผนกแยกวิจารณ์

๕๗. คำประชวรชกชวณควรวัด จงรู้ถื่นที่จะใช้ให้วิตถาร
 ว่าชกชวณนอสกตบทบูรณ เป็นคำไทยใช้มานานแต่กาล

เพลง

คำประชวรควรวเขียนรอสกต . เป็นมคอคำเพราะเห่นเหมาะเหมง
 ราชาคับทสูงคำควรวยำเกรง อย่าเขลงพูดเล่นชล้าใจ
 คือเจ้านายทรงประชวรควรวกำหนด ว่าตามบทที่ประชวรพระโรคใช้
 คือประชวรเป็นพระโรคสิ่งใดๆ ก็หยับใช้เปลี่ยนความตามประ
 ชวร

๕๘. ม่านกับม่นสนยาวกล้าวแถลง อย่าเคลือบแถลงม่านม่น
 ให้หันหวน

เหมือนขงม่านผูกใหม่ ننนกกควร

ทบนจวนมีม่านเพดานดาว

พระยาตร์สุนทรโวหาร

๑๑๕

๕๙. หนงคาคทตวหอยชอตอทอย มอยุหลายคาควรไต้สวนสาว
ให้รู้แบบยนต์เยงในเรองราว ททานกล่าวว่าตวหอยสอสำเนียง
ถึงไม้มไมเอกจะเศกใส่ ตวหอยใช้แทนเอกให้ออกเสียง
เช่นเสนหท้าววเทพพยุหเวียง คิตเทียบเคียงรู้เลทเภทบาย
เชิญพระตราครุฑพาหมาประทับ ออย่ามัวหลับเมอโมทไลหจะหาย
พระยาตร์สุริยพาหว่าเบ็นนาย ทนาราทุทำเบ็นลายกระหนกแปลง
เราเดินมาปะมาหมันหลอนหลอก มั่นว้างออกไล่ตะครุฑเราฟุบแผง
ทเสอองนนพระทรงดำริทแปลง อุด้าห์แจงแจกกลนสนเบ็นกลอน
คำตวหอยการันต์สรรเบ็นเอก มื่อเนกนับประมาณในสารสอน
ชกมาว่าพอยเบ็นอย่างทางสุนทร ฟังแต่กลอนเล่นเปล้าๆ ไม่เข้าการ
จงหมันจำกำหนดในบทแบบ แล้วหยับแบบอย่างใช้ให้วิตถาร
อุด้าห์เขียนเพียรทำให้อ่านาญ ปรีชาญาณคงจะเป็รื่องได้เฟื่องฟู

๖๐. ทนจะแก้ไขในค่านบ ไม่รู้จบตอกจงจำเถิดพ้อหนู
ขอเสียดเถิดอย่าว่าพลาพูดพว้าพวู ฉนเอนตุดอกจงเพื่อเรอราพัน

ขงวานบตวนอบอดสกค

นเป็นบทแบบไทยใช้ชยัน

เหมือนคำวาชานบอภวนท์

เครื่องตนนนมพระนบครบจำนวน

นพคานบาพมกาหนด

แปลในบทเก่าๆใหม่ต้องได้สวน

เช่นใช้วานพเคราะห์เจ้าเกาะควร คือประมวณเทพเจ้าทงเกาองค์

พระอาทิตย์ทงพระจันทร์องค์ารพุด พระเสารศุกรบริสุทอินับประ
สงค

พระราหูเกิดพฤษหัสจัดจำนง

นพเคราะห์เกาองค์คงประจำ

อีกคำวานพมาศนพรตน

ความกชตเห็นไม่สุดชมข่า

นพมาศนเป็นชอชองทองค้ำ

ทองเนอเกาเกานานพคุณ

นพรตนคานกมเคา

คือแกวเกาเลาเลิศประเสริฐสุน

ทรมากหลากประหลาดชาติสกค ล้วนนับคุณนับค่าสารพัน

คือเพชรนิลแลทบทม มรกฏ

บุคยนาทองสสตกจัดสร

อีกไฟเรชฎริยเพทหายละม้ายกัน โคเมนชนอกมุกตาอาภาพราย

นแลเรยกนพรตนราคาแดน

เขาทำแหวนนพเกาไม่ราวถลาย

เป็นชองท่านมัทรพยนับกระทาย ไว้สำหรับแต่งกายการมงคค

นพศกนวาศกทครบเกา

คานคงลงเคาทกแห่งหน

กบอิกคานงวานพปดล

แปลยุดเกาชนสรววาจา

พระยาศรีสุนทรโวหาร

เหมือนหงอนปกคลุมเศวตฉัตร
 หงอนพแปลว่าใหม่ก็ไซ้มา
 แลค่านภอมอดตอสกต
 เช่นสุวรรณกษณนภดลชม
 นภดลแดนฟ้าสุวรรณกษ
 สมเด็จพระเลิศหล้าภาไลย

คำท่านจัดไว้มงเขนนทนา
 ประหนึ่งนพนคราบุรรมย์
 ในบาทบทพระบาพกมถม
 คนนิยมฟากฟ้าภาไลย
 ไม่ประจักษ์เคืองเข็ญว่าเป็นโฉน
 นี้คำใช้บนพจบกกระบวน

๒๑. หงอนยานนายนอเล็กกับนายนใหญ่ จากตั้งใช้ตามทจงถถวน

ทั้งคำไทยคำมคอบททควร
 ด้วยานนายนอเล็กสกตนั้น
 ชงเส้นเชือกยานหย่อนม่อนให้ดู
 กับคำไทยว่าอะไรมันกลองอก
 อเบาบ้านยานนภชกชนเรียง
 อกคำหงอนยานนายนอสกต
 พาหะนะเครื่องของไทยที่ใช้การ
 อิกสัตว์ใช้ช่างม้านาวารถ
 ทเป็นเครื่องมาไปใช้เพียงพอ

จะประมวนแบบใช้ไว้ให้ดู
 คำท่านสรรในสยามออกแต่หู
 สายตราชญาวยานพานจะเอียง
 จะหยิบยกกว่าให้ชดกชดเสียง
 นสำเนียงคำไทยใช้ว่ายาน
 แต่เป็นบทในบาพชบรรหาร
 ยานมาศราชยานเสด็จวอ
 รongบาทาทากำหนดโดยย่อ ๆ
 สกตนอเหมือนคำไทยที่ใช้ชุม

อีกญอใหญ่ไต่ถอใหญ่สกค คำมคธใช้ว่าญานพานสุชุม
 ทานแปลว่าบุญญาไม่เคลือบคลุม ชักประชุมใช้ว่าปรีชาญาน
 คำมคธบาพนนมมาก ชักวิภาคทใช้ไซซาน

เหมือนหนึ่งว่าปองประโยชน์โพธิญาณ กรรมฐานทางภาวนาไมย
 วิบัติสะนาญาณสืบท่านหีบยก บทสาธกทศพละญาณไซ
 ถึงอดถแปลจะไม่ออกก็บอกไว้ แต่ภอรู้ทใช้คำญาณยล

๒๒. รายกับไรถ้าจะใช้ให้ถูกบท ทกำหนดจงวิจารณ์สารนุสนธิ
 ดึงเรยรายคำยาวกล้าวยุบล ทรายคนเขาจะสั๊กหักบาญชี
 เลขสมคสั๊กกรายจ่ายให้หมด แล้วจ่าจทรายจำนวนให้ถ้วนถ
 ความในเมืองสั๊กกรายมี คำเหล่านี้ใช้ว่ารายกระจายคำ
 คนทมไรผมชมว่าเหมาะ นจาเกาะเขียนว่าไรอย่าให้ถล่า
 เนอไรเรื่องรองนทองคำ คนททำผิดไปจันไรกิน
 อกรำไรรำไรพิไรร้อง เสียงเวไรแซ้องพนาดิน
 นักเลงอเอียงไทมไรยวิน คิตยุพินแม่ดำเนินเดินไร ๆ
 นีบอกใช้คำว่าไรไม่รู้สุด กุลบุตรเขียนคำอย่าทำไถล
 อย่าให้กลายควรวะรายฤาควรวไร ทำเขวไซวไซคลาศปราช

๕
นแปลว่าพระตำราคมกริใหญ่

คำที่ใช้ในสยามความอภุทธิ

ประภูสังขรณ์คำจำไว้หนา

๕
ของขำตรวดราทำซ่อมเต็ม

๕ ๕ ๕
บัจจสุวรรณบรรจสุวรรณนเคืองลาด

๕
ทงพรมเจียมผ้าปุดเพริศพราว

พยากรณ์ว่าทำนายอธิบายสอน

ว่าเล็กถอนตระลาการในศาลเดิม

๕
เขาแปลว่าซ่อมแซมແຂ່ງແຂ່ງเสริม

๕
ประภูสังขรณ์เพิ่มภียโยยาว

๕ ๕
คือผูกเมาะเสอสาตสอาดขาว

๕
เหมือนคำกล่าววว่าบรรจสุวรรณท

นอนนาง

๕
อีกอาภรณ์แปลว่าเครื่องประดับ

๕
คำนิวจรณ์อาวรณ์ว่ากนกาง

๕
อีกมวยมรณนนวนว่าตายวายชีวิต

๕
ภอกำจัดความเมาให้เบาตัว

๕
อุทาหรณ์นันทานแปลว่าแบบอย่าง

๕ ๕
คือคาชตวอย่างทางสำเนา

๕
กรรมกรกรรมกรณณ์ผอนเป็นสอง

๕ ๕
กรรมกรตวนชวาจา

๕
แปลว่าคนทำการบริหารเหตุ

๕
มิใช่พวกการันต์บันนิกร

๕
ทสำหรับแต่งกายมีหลายอย่าง

๕
กนหนทางทเป็นบุญให้ชุ่มมัว

๕
ถ้าใครคิดถึงอยู่บ้างจะยังชว

๕
ทคตกล้วความตายค้อยคลายเบา

๕ ๕
เป็นทอย่างออกใช้ทงใหม่เก่า

๕
ทควรเล่าจดจำเป็นตำรา

๕
โดยทำนองในมคธภาษา

๕
คือใช้ว่าชาทาษกรรมกร

๕
แนะนำเทศทางคำจงจำสอน

๕
จงรู้ผอนใช้ให้ต้องทำนองความ

พระยาสุรินทรโวหาร

กรรมกรรมมณอกการนัตทาย

อธิบายบอกพร้อมไม่ต้องถาม

เครื่องสำหรับทำโทษคนเลวทราม

ซึ่งทำความทุจริตผิดกะต

คือใช้ตรวนข้อคาเป็นอาทิ

ท่านศิริรวมจำนวนไว้ถวนถ

สามสิบสองกรรมกรรมแต่ก่อนมี

แต่เดี๋ยวนี้ใช้แยกแปลก ๆ ไป

๒๕. หนังสือหาญหาญหาญแลทวยหาญ นอจาวรียทานบังคับ

ตัวญอใหญ่

อย่างบัญญัติสืบกันมาภาษาไทย

เดิมอย่างไรจึงเป็นบทสกตญอ

เรื่องนกกหาชดถนัดไม้

เหนแต่ใช้ตามกันเท่านั้นหนอ

หาญหาญนั้นว่ากล้าไม่รารอ

หาญหาญกล้าพอจะรงรา

ทวยหาญชานความไวตามเหตุ

โดยสังเกตกันทรู้ว่าหมุกกล้า

จงเรียนรูดีให้ทั่วทุกวาจา

จึงนับว่าเป็นบัณฑิตยศึกษมีครู

๒๖. หารสกตตัวรอพอกำหนด เป็นมคอสืบเฮ็ดคำจำให้อยู่

คืออาหารบริหารวิจารณ์ดู

ทหารคู่กับสังหารประหารต

สมาหารโวหารบรรหารเหตุ

ในประเภทอะวะหามมีอยู่ต

อภินหารคุณหารชานาญต

คำเหล่านี้รอสกตบทประจำ

ซึ่งคับทว่าอาหารพานจะตน

ดวยเป็นพนพุดกันอยู่ทุกเช้าคา

กินอาหารข้าวปลากระยาเก่า

ถึงถ้อยคำอย่างผู้ตักมมา

เชิญรับทานอาหารสำราญเกิด

ภักษาหารจะให้เกิดกำลังกล้า

อัญญาหารเห่นตระการในท้องนา

ทงถวงาดาดไปในไร่ราย

บริหารว่าจำเลยเฉลยแก้

หนึ่งท่านแปลว่ารักษาว่าชยาย

คือควบคุมปกป้องต้องอธิบาย

เหมือนคำกายบริหารพานจะชุม

คำทหารก็เป็นคำมะคะอะ

ทะหะระที่ท่านแปลว่าคนนุ่ม

สำเนียงไทยใช้ยาวกล่าวเคลือบคลุม เรียกกันกลุ่มว่าทหาร

นมนานมา

ศัพท์สังหารแปลคำวนำพร้อม

แต่พูดน้อมมาข้างไทยใช้ว่าฆ่า

ตั้งคำพูดสังหารผลาญชีวา

ก็คือนำชีวิตให้ปลิดปลง

ประหารว่าตักกันแลพันฟาด

ค่านักปราชแปลไว้อ่าไหลหลง

พากยมคธมาเป็นไทยใช้ให้คง

อย่าเงอะงงแวงเวียนทำเปลี่ยน

แปลง

โวหารว่าคำพูดฤคำเรียก

จงสำเหนียกยลแบบที่แอบแฝง

ทุกวันใช้โวหารพานเคลือบแคลง

เห่นระแวงไปข้างกล่าวจาต

เช่นคำวนายปานโวหารมาก

ทงฉปากฉาดฉานไม่ข้อ

พระยาศรีสุนทรโวหาร

คนทกถนแกลวกลาเชิงพาที

ชมว่ามีโวหารการเจรจา

สมาหารแปลว่านำมาพร้อม

ถ้าจะน้อมในสยามภาษา

ตกในความว่าประมวณชักนำมา

ตั้งชื่อช่างนางพระยาวิมลรัตน

นนมบารมีตาสมาหาร

ดีโลกสารแอบแฝงท่านแจ่งจัต

พระบารมีชักมาว่าให้ชัด

ก็สมอึดถึสมความไม่ลามาเลย

อนงนจนจวจารณบรหารคืบที

ก็คล้ายกับบริหารท่านเฉลย

แปลว่ากล่าวคำขยายพิปรายเปรย

คำนี้เคยคนไทยใช้มานาน

เหมือนหนังสือคุณสารบรหารเหตุ

คำพิเศคใช้ว่าราชบรหาร

เป็นคู่กันกับทวามัญชาการ

แต่โบราณมักจะใช้ใส่ตัวญอ

อะวะหารนนวนานาอย่างตาแท้

ช่างไทยแปลความประจักษ์ว่า

ล็กฉอ

เป็นคำใช้ในมคอศกตรอ

ไม่ติดต่อกับสยามความไม่มี

คำว่าอะภินหารพานจะชง

แปลให้ถึงความในอักษรศรี

ว่านำออกโดยเฉพาะเหมาะะวาท

ก็คอบุญบารมทนยม

ตั้งคำจากฤตาภินหาร

แปลว่าท่านมีบุญได้สร้างสม

ไวแต่เบองบุรภพท่านอบรม

จึงอุดมไปด้วยยศศฤงฆาร

ยังออกคாதสมเจะจะเสจรจสน

แปลว่าแบ่งนำลงจจวจารณ

ในค่านบางอาจารียท่านชานบท

ว่าเสอมถอยหย่อนยอบกชอบกถ

โดยรมิลบอกค้ำว่าคุณหาร

คือเลขหารแบ่งชกหกเลขบน

ใช้สกตตัวนอชอนุสนธิ

สองยุมลจจพิเคราะห์ให้เหมาะ

ความ

อีกคำหนึ่งนพปะทานแปลว่าละ

มักมีในเทศนาท่านว่าตาม

ตัดเกลศสมุจเฉทปะทาน

พวกทหายกอุบาสกอุบาสิกกา

ทานสืบห้าคจจำให้แน่

เมื่อจะเขียนควรชานทานอะไร

มิใครจะมีใช้ในสยาม

บทในคามภระอถถชดวาจา

ท่านไชชานค้ำมีเชนนหนา

ที่ฟังมาแต่เก่า ๆ คงเข้าใจ

ทั้งคำแปลอธิบายขยายไช

จจเลือกใช้แต่ที่ชอบประกอบค้ำ

๖๗. หนึ่งพธคานนถูกแล้ว

บางคนเขียนทอเพิ่มเติมประจำ

เพราะผิดจากค้ำเดิมเต็มสกต

ท่านแปลงวะไปเป็นพะสระอิ

อย่ายกใช้ให้มันแคล้วไถลถล้า

จตเป็นค้ำเขียนผิดว่าพทธิ

ในมคธเขียนค้ำวธิ

จจเขียนใช้ว่าพธิเชนนคง

พระยาศรีสุนทรโวหาร

ต้องที่ใช้ในสยามความหลากหลาย ๆ โดยวิภาคพิธีพราหมณ์พิธีสงฆ์
ทุกพระราชพิธีที่งานง ไปรดให้คงไว้ประจำคนนำเดือน

๖๘ หนังสือรบกับอีกคำสำหรับ ควรจะจับเสียงประหลาด
อย่าคลาดเคลื่อน

ยกตำรับกับเขาชนเขาเรือน ให้นำเขียนอยู่สำหรับช่วยรับการ
บางที่เขียนสำหรับเป็นตำรับ หอไม่น่ากากับเคียงขนาน
ยากจะรุดต้นเหตุสังเกตการ ผู้จะอ่านไม่ทันคิดก็ผิดความ

๖๙. บวชนวนวชตรวดจตุกรหุต เป็นมคธดอกมิใช่คำสยาม
ท่านแปลว่าละเว้นเบญจกาม จึงใช้ตามตัวมคธสกตขอ
บวชนมีหน้าชาแผลงผนวชเล่า คือท่านเอาตัวปอเป็นตัวผอ
เพื่อจะใช้สูงต่ำคาลอ เหมือนพระหน่อท่านไปทรงผนวช
นาน

ตระกูลดำใช้แต่คำเพียงว่าบวช ชนเจ้านายทรงผนวชใช้คำชาน
เป็นชนสูงชนตาจาพิจารณา เรียกให้ต้องตามการอย่างก้าวเกิน

๗๐. อิกบพิตรบพิชิตให้แน้ ^๒ดั่งแบบแก้ว ^๒ไว้เป็นอย่างอย่าห่าง ^๒
เห็น

^๑ บพิตรว่า ^๑ เครื่อง ^๑ ยนต์ ^๑ เบนนท ^๑ เพลน	^๒ ลวณ ^๒ เป็น ^๒ สิ่ง ^๒ ท ^๒ เจ ^๒ ร ^๒ ญ ^๒ ป ^๒ ด ^๒ ม ^๒ ก ^๒ ระ ^๒ ม ^๒ ด
^๑ บรม ^๑ นาร ^๑ ถ ^๑ บ ^๑ พิ ^๑ ตร ^๑ ม ^๑ หิ ^๑ ศ ^๑ ร	^๒ ใน ^๒ ค ^๒ ำ ^๒ ก ^๒ ล ^๒ อ ^๒ น ^๒ ก ^๒ ล ^๒ ำ ^๒ ว ^๒ แ ^๒ จ ^๒ ง ^๒ ท ^๒ ุ ^๒ ก ^๒ แ ^๒ ห ^๒ ง ^๒ ห ^๒ น
^๑ ตำ ^๑ แ ^๑ ห ^๑ น ^๑ ง ^๑ ใ ^๑ ห ^๑ ญ ^๑ ใ ^๑ ช ^๑ ำ ^๑ ม ^๑ เป็น ^๑ ม ^๑ ง ^๑ ค ^๑ ล	^๒ ไม่ ^๒ ใ ^๒ ค ^๒ ร ^๒ ใ ^๒ พ ^๒ ัน ^๒ ค ^๒ ำ ^๒ บ ^๒ พิ ^๒ ตร ^๒ ติ ^๒ ด ^๒ ท ^๒ ุ ^๒ ก ^๒ น ^๒ ำ ^๒ ม
^๑ ซึ่ง ^๑ ใ ^๑ ช ^๑ ำ ^๑ บ ^๑ พิ ^๑ ธ ^๑ อ ^๑ ส ^๑ ก ^๑ ด	^๒ พ ^๒ า ^๒ ก ^๒ ั ^๒ ย ^๒ ม ^๒ ค ^๒ อ ^๒ ท ^๒ ำ ^๒ น ^๒ มา ^๒ ใ ^๒ ช ^๒ ำ ^๒ ใน ^๒ ส ^๒ ย ^๒ ำ ^๒ ม
^๑ แ ^๑ บ ^๑ ล ^๑ ว ^๑ ำ ^๑ แ ^๑ ต ^๑ ง ^๑ ส ^๑ ร ^๑ ำ ^๑ ง ^๑ ส ^๑ ม ^๑ น ^๑ ิ ^๑ ย ^๑ ม ^๑ ต ^๑ ำ ^๑ ม	^๒ ช ^๒ น ^๒ ำ ^๒ น ^๒ ำ ^๒ ม ^๒ ว ^๒ ั ^๒ ร ^๒ ำ ^๒ ช ^๒ บ ^๒ พิ ^๒ ธ
^๑ ค ^๑ ว ^๑ ำ ^๑ ว ^๑ ัด ^๑ จ ^๑ อ ^๑ ม ^๑ ก ^๑ ระ ^๑ ษ ^๑ ต ^๑ ร ^๑ ไ ^๑ ด้ ^๑ ท ^๑ ร ^๑ ง ^๑ ส ^๑ ร ^๑ ำ ^๑ ง	^๒ น ^๒ ี ^๒ ต ^๒ ว ^๒ อ ^๒ ย ^๒ ำ ^๒ ช ^๒ เ ^๒ น ^๒ เ ^๒ น ^๒ ส ^๒ น ^๒ ิ ^๒ ท
^๑ ค ^๑ ำ ^๑ ท ^๑ แ ^๑ จ ^๑ ง ^๑ แ ^๑ ก ^๑ ถ ^๑ ว ^๑ น ^๑ น ^๑ ค ^๑ ว ^๑ ร ^๑ ค ^๑ ิ ^๑ ด	^๒ เ ^๒ ี ^๒ ย ^๒ น ^๒ บ ^๒ พิ ^๒ ธ ^๒ อ ^๒ ย ^๒ ำ ^๒ ใ ^๒ ห ^๒ เ ^๒ ็ด ^๒ พ ^๒ ิน ^๒ ิ ^๒ จ ^๒ ว ^๒ ำ ^๒ ม

๗๑. หน้งม้งชวัญหมอความญบรหารเหตุ ^๑แนะน ^๑ิ ^๑ท ^๑ศ ^๑อ ^๑ย ^๑ำ ^๑
บัญญัติในสยาม

^๑ เก ^๑ ำ ^๑ ส ^๑ ก ^๑ ด ^๑ ญ ^๑ อ ^๑ ใ ^๑ ห ^๑ ญ ^๑ ใ ^๑ ต ^๑ อ ^๑ ง ^๑ ใ ^๑ ช ^๑ ำ ^๑ ม	^๒ เ ^๒ ล ^๒ ี ^๒ อ ^๒ จะ ^๒ ค ^๒ ัน ^๒ ต ^๒ ัน ^๒ ค ^๒ ว ^๒ ำ ^๒ ม ^๒ แ ^๒ ต ^๒ เ ^๒ ด ^๒ ี ^๒ ม ^๒ ำ
^๑ จะ ^๑ ส ^๑ ม ^๑ โ ^๑ ก ^๑ ช ^๑ เ ^๑ ิ ^๑ ญ ^๑ ช ^๑ ว ^๑ ญ ^๑ ส ^๑ เ ^๑ ว ^๑ ต ^๑ ร ^๑ ส ^๑ ำ ^๑ ร	^๒ ท ^๒ ัง ^๒ ห ^๒ ม ^๒ อ ^๒ ค ^๒ ว ^๒ ำ ^๒ ญ ^๒ ใ ^๒ ห ^๒ ั ^๒ น ^๒ ุ ^๒ ก ^๒ ัน ^๒ พ ^๒ ร ^๒ อ ^๒ ม ^๒ ห ^๒ น ^๒ ำ
^๑ น ^๑ ี ^๑ ต ^๑ ว ^๑ อ ^๑ ย ^๑ ำ ^๑ ช ^๑ ว ^๑ ญ ^๑ ค ^๑ ว ^๑ ำ ^๑ ญ ^๑ ช ^๑ ำ ^๑ น ^๑ ว ^๑ ำ ^๑ จ ^๑ ำ	^๒ เ ^๒ ี ^๒ ย ^๒ น ^๒ ก ^๒ ัน ^๒ ม ^๒ ำ ^๒ ญ ^๒ อ ^๒ ส ^๒ ก ^๒ ด ^๒ บ ^๒ ท ^๒ น ^๒ ิ ^๒ ก ^๒ ร

๗๒. อิกสองคำคือครุฑอาวูอน ^๑ใน ^๑บ ^๑ำ ^๑พ ^๑เ ^๑ี ^๑ย ^๑น ^๑เ ^๑ย ^๑ง ^๑เ ^๑ร ^๑ย ^๑ง ^๑อ ^๑ก ^๑ษ ^๑ร ^๑
ครุ ^๑โ ^๑ธ ^๑า ^๑ว ^๑โ ^๑ธ ^๑คือ ^๑โ ^๑ต ^๑ม ^๑ร ^๑ ^๑ม ^๑ิ ^๑ใ ^๑ด้ ^๑ช ^๑อ ^๑น ^๑ตัว ^๑ส ^๑ก ^๑ด ^๑บ ^๑ท ^๑ย ^๑บ ^๑ด

พระยาสุรสุนทรโหาร

เสมียนไทยมักจะใช้เขียนสกด

เป็นอาวทุทอครทุทอหมตทุทอทุทอ

เอาตัวทอต่อเติมเสริมประคน

เหนจะลันเหลิงเลยด้วยเคยมือ

จะกลับกล่าวสกณาพระยาครุ

ฤทธิรุตม์ภาเลิศตลอดข้อ

พวกโยธาอาวอุมครบมือ

ลวนตุดอเตจหาญข้างราญรอน

ขอเสียเถดอยานินทาวาจจ

กับเทานกยงวาเอามาสอน

เหนเขาเขียนผิด ๆ คัดอาวรณ์

จงทากลอนสอนไวเผอทเชอกัน

ที่ไม่เชอฉนกกเหลอจะตรองตร

ถึงจะตกตองงตสุดกกลน

ยอมให้ตยอมให้ว่าสารพัน

ด้วยสำคัญคิดจะให้ไว้เป็นคุณ

๗๓. อิกวาทวาคัมภรแลกัมพูช กุลบุตรแปลงเปลียนเขียนออก

วุ่น

จะวางแบบแยบย่อพอเป็นทุน

แก่ฝูงกุลบุตรเรียนเร่งเพียรจำ

คัมภรนคามาครบทอธก

แปลว่าภุกลวนเป็นของสุขุมข่า

ทครูสอนสศยเรียนจำเนียนนำ

เช่นพระธรรมไตรยบีฎกยกเป็นเดิม

เขียนคัมภรนนตองมีการนัตทาย

โดยธิบายตัวรอเข้าต่อเสริม

ยังแบบใช้ในกกาเข้ามาเต็ม

เขียนกคลายค่าเต็มว่าคัมภร

เมืองกำพูชแปลว่าเมืองเขมร

ใช้กันเจนอยู่กเขียนตัวพอพิ

แลสกตตัวชอต่อลบี

ตามวิธีแต่บุราณมานานครัน

กับทใช้ ในแม่กกาล้วน

คำก็ควรกำพูชไม่ผิดผัน

กำกับกับแม่กมนิยมกัน

ตัวสำคัญอย่าให้เพี้ยนเปลี่ยนเป็นภอ

๗๐ ทค้ายาวนั้นต้องกล่าววากำโพช อชเป็นโอชผิดกันเท่านั้นหนอ

กำโพชอธิบดีไม่มีรอ

ออกต้านต่อกันแดนกำพูชา

๗๔ คำทว่าปราโมชนั้นเป็นสอง ตามทำนองในมคธภาษา

คือปราโมชปราโมทยสองวากา ใช้กันมาสองอย่างแต่ปางบรรพ์

คำที่สองต้องเอาชะเป็นทะยะ โดยวิธีสะกะฎะท่านจัดสรร

๗๕ คำนแปลว่าบนเทิงรินเวิงครัน ชสำคัญตัวอย่างทางนิตศัน

ทรงสดับสाराให้ปราโมช ด้วยยามโปรดปรีเปรมเกษมสวัสดิ์

อันบนเทิงนั้นเป็นความโสมนัส คำปราโมชมีอธิบายตรง

๗๕. หนึ่งสังเวคสังเวชสังเกตพจน์ แลรกำหนดนิกไว้อย่าให้ล

หลง

ตัวสกตสองคำจำให้คง

โดยจำนงคำหนึ่งสกตคอ

พระยาศรีสุนทรโวหาร

คำหนึ่งขอสดกกำหนดไว้

แปลว่าความสดในน้ำใจพ

คิด ๆ ถึงทรงเทศสังเวชนัก

สร้างสัลเลขเกิดสังเวชในกรมล

แต่ทุกวันพูดกันว่าสมเพช

ภาษาชักให้ประจักษ์เป็นคำไทย

คือแผลงเอานักคิดเป็นตัวมะ

เป็นสมเพชคำไทยใช้กันมา

ดสมเพชเวทนานักหนานัก

นตรอย่างชเชนเป็นประมาณ

นี้ใช้ได้เหมือนกันอย่าพรันหนอ

อุทาหรณ์สอนส่อต่อชอนิพนธ์

มาร้างรักแรมไกลอยู่ไพโรศณท์

ได้ลดลดแดนศุขศิวาโดย

ก็อาจเหตุค่านนออกชานไซ

จึงพูดใช้ว่าสมเพชเวทนา

แล้วแปลงวะเป็นพะเสียด้วยหนา

ลงอัตราแต่บุรีคำโบราณ

เขาวลัक्षणไรรวงษ์นำสงสาร

จำวิจารณ์ไว้เป็นเครื่องเรื่อง

บุญญา

๗๖. หนึ่งจะเขียนคำว่าบุญอย่าว่านไชวค่านไชอย่างมคธภาษา

ทคาคตนเรียกทุกศลว่าบุญญา

จึงเขียนไชญอใหญ่เป็นตัวสกต

ถ้าใช้ตามสังสกฤตวิธี

เหมือนคำว่าบุญบุญการุญญาติ

คำว่าบุญสกตญออีกนอยยอ

ท่านแปลว่าเครื่องชำระสันดานดี

เช่นแบบบทไชมากเป็นสาक्ष

แผลงนนมิตวสกตนอกกับยอ

ไม่ให้ชาติทางมิตรสกันิดหนอ

เป็นสองข้อแคะไค้ออกให้ฟัง

๗๗. อนุญาตหมู่ญาติให้รู้แยก จับตัวแปลกเช่นข้างต้นแต่หน
หลัง

อนุญาตแปลว่ายอมในวาจั่ง	อย่าให้พลั้งตอสกตนคชตรง
บางคนเขียนอนุญาติสกคตติ	อุตริเคลือบไคลด้วยไหลหลง
พาให้คนเฉาเซอะพลอยเงอะงง	อย่าจำนงเอาเป็นแบบไม้แยะคาย
อันคำญาติแปลกกันว่าพี่น้อง	คานตองตสกตตามบทหมาย
อย่าไผ่ล้เผลเขวไขว้ให้วุ่นวาย	ที่ควรตออย่าให้กลายเป็นตอไป
ทตวอย่างอางชนนมถม	เหมือนบรมราชานุญาตให้
เสนามาตยซึ่งเป็นญาติกับฝ่ายโน	โปรดให้ไปสมโภชนัตตาองค์

๗๘. หนึ่งไมตรีไมตรีวาทีสอง	จงตฤกตรองใช้ความประสงค์
เหมือนไม้โทไม้ตรีทจาง	นคัตรงเขียนไม้ตองใส่โท
ทคาวาไมตรีตสนิท	สมามมิตรไมตรีตออีกไซ
ความเชนนไม้ตองไซถึงไม้โท	ด้วยเป็นโหวหารใช้ว่าไมตรี
เนื่องมาแต่ภาษามคธพจน์	คือตวบทเมตตอกษรศรี
แปลว่าคตทจะให้กันไตต	โดยวาทีทประจักษ์วารักกัน

๗๘. ปฏิญญาปฏิญาณบรรหารเหตุ แะนะนิตศทางแยกที่
แปลกผัน

ปฏิญญาคำมครบทสำคัญ
แปลว่าคำทานบนแลนัตหมาย
ที่คตรงในมคธสกดญอ

นี้ใช้กันมาแต่เดิมไม่เต็มญอ
ไม่กลับกลายมิใช่คำพูดลวงพ้อ
ใช้ต่อ ๆ มากเป็นปฏิญญาณ

๗๙. หนึ่งเมตตามิตัวตอสกด
ครันมาเขียนคำไทยใช้กันนาน
ไม่ควรนับเป็นตำหรับตำราแบบ
ด้วยมิใช่คำไทยใช้กันมา
คำเมตตาแปลว่าอาวรัก
เป็นสองคำสองข้อเข้าต่อเติม
คำที่ใช้ว่าช่างไม่เมตตาบ้าง
ลิขิตขานสารส่งองค์พญู

ว่าตามบทบาทบรรหาร
พวกเกียดล้านชกเทเป็นเมตา
ให้ถูกแยบอย่างบาฬีไว้ดีกว่า
อ่างภาษาในมคธเป็นบทเดิม
บางที่ชกการุญเข้าหนุนเสริม
สองคำเพิ่มแปลว่ารักว่าเอนดู
เสียแรงวางเรื่องรักประจักษ์หู
พ้อได้รูเรื่องเมตตาของนารี

๘๐. แก่เมตตาแล้วจะว่าด้วยเมตติ ตามลัทธิทางกลอนอักษร
ศรี

เมตติท่านแผลงใช้ว่าไมตรี
อันไมตรีมถัดไม่จัตวา
แปลกกับคำเมตติแผลงว่าไม

ไม่ต้องมีโทประจำเช่นคำไทย
นั้นแปลว่าไมสามสยามไซ
จะเขียนใช้จงประญัติให้ชัดขิน

เหมือนพูดว่าพิสมัยไมตรีมิตร

ชกสนิทเป็นไมตรีทุกทณ

เจริญราชไมตรีถึงองค์กวิน

ผู้ครองถิ่นนัคเรศเขตลอนตอน

๘๒. กรุณาณอใหญ่ใช้จงชอบ ตามรบบอบแบบบทมคธสอน

อย่าลืขิตให้มันผิดทางสุนทร

จงจำกลอนจำแปลให้แน่ใจ

กรุณาแปลว่าเอ็นดูสัตว์

ที่ชองชดเคืองเขญเป็นวิไสย

คิดจะเปลืองปลดทุกข์ให้ห่างไกล นี้แลท่านชานไซว่ากรุณา

๘๓. หนึ่งกรุณญอใหญ่ใช้สกด ก็ถูกบทตามแบบทศกษา

อุกาสะการุณญังกัตวา

ในคำขอบรพชาสามเณร

พวกชาวบ้านมักจะค่านว่าชาววัด คมกัจตข้างตำราภาษาเณร

อันค่านมิใช่แสรังจะแกล้งเกณท์ เคยบวชเณรแทบทุกคนบ่นเอา

ใคร

กรุณาการุณทุพิทพจน์

จะกำหนดโดยเนือความสยามไซ

แปลก็อย่างเดียวกันอย่าพรนใจ

จำให้ได้แต่ทบทสกดญอ

แม่นทรงพระกรุณาแก่ข้าบาท

จะเสร์จราชประสงค์จงทุกข้อ

หากว่าเราการุณญอดหนุนพอ

นี้ความส่อกรุณากับการุณ

๗๔. ปฏิญญาสัญญาบัญญัติ^๕ เขียนต้องมิญขอสนองหนุน
 ตามมคธบทเดิมท่านเดิม^๖ จำต้น^๗ทุนไว้เป็นเครื่องเรื่อง^๘บัญญัติ
 ปฏิญญาแปลว่าคำนัดหมาย^๙ สัญญาคล้ายเช่นกัน^{๑๐}นั้นหนา
 ความรู้ทวน^{๑๑}เป็นตวว่าบัญญัติ^{๑๒} กับอีกคำปรีชา^{๑๓}ก็เช่นกัน
 นี้แปลว่ารอบรู้^{๑๔}ดั่งสังเกต^{๑๕} ว่าตามเหตุแห่งอักษร^{๑๖}ท่านผู้อ่าน
 ตกมาเป็นคำไทยใช้^{๑๗}จำนัญญ์^{๑๘} ถึงกระนั้น^{๑๙}ก็อย่าเขียน^{๒๐}ให้เพี้ยนตัว

๗๕. ต่างกับตงนะ^๑อย่าพลง^๒อย่าแผลง^๓พลาด^๔ ถ้าเขียนคลาด^๕
 เคลื่อน^๖เค้า^๗เขาจะหัว^๘

จะเขียนตง^๑คาส^๒นกระ^๓ชน^๔ตัว^๕ อย่าไปมั่ว^๖ลาก^๗ข้าง^๘เป็น^๙ต่าง^{๑๐}ไป
 บรรจง^{๑๑}จัด^{๑๒}พร้อม^{๑๓}เพรียง^{๑๔}ท^{๑๕}เตย^{๑๖}ตง^{๑๗} ขอเชิญ^{๑๘}นัง^{๑๙}ให้^{๒๐}สำราญ^{๒๑}จะ^{๒๒}ชาน^{๒๓}ไซ
 ธรรม^{๒๔}นิยม^{๒๕}คน^{๒๖}ต่าง^{๒๗}คน^{๒๘}คง^{๒๙}ต่าง^{๓๐}ใจ^{๓๑} ปล้อง^{๓๒}ไม้^{๓๓}ไผ่^{๓๔}ต่าง^{๓๕}กัน^{๓๖}ด้วย^{๓๗}สั้น^{๓๘}ยาว^{๓๙}

๗๖. หนึ่งคำ^๑ใช้^๒ทอ^๓ร^๔อ^๕แทน^๖ช^๗อ^๘น^๙น^{๑๐} มี^{๑๑}สำคัญ^{๑๒}ควร^{๑๓}พิ^{๑๔}เคราะห์^{๑๕}ได้^{๑๖}เสาะ^{๑๗}
 สาว

คือ^๑น^๒ิ^๓ท^๔ร^๕า^๖อ^๗น^๘ท^๙ร^{๑๐}า^{๑๑}จ^{๑๒}น^{๑๓}ท^{๑๔}ร^{๑๕}า^{๑๖}ด^{๑๗}า^{๑๘}ว^{๑๙} อีก^{๒๐}คำ^{๒๑}ก^{๒๒}ล^{๒๓}่า^{๒๔}ว^{๒๕}อ^{๒๖}น^{๒๗}ท^{๒๘}ร^{๒๙}มี^{๓๐}ไม้^{๓๑}ไทร^{๓๒}
 ท^{๓๓}ร^{๓๔}า^{๓๕}บ^{๓๖}อ^{๓๗}ก^{๓๘}ไทร^{๓๙}ม^{๔๐}ท^{๔๑}ร^{๔๒}า^{๔๓}ม^{๔๔}ท^{๔๕}ร^{๔๖}า^{๔๗}ย^{๔๘}ร^{๔๙}า^{๕๐}ย^{๕๑}ก^{๕๒}น^{๕๓}ไป^{๕๔} ท^{๕๕}อ^{๕๖}ร^{๕๗}อ^{๕๘}ใช้^{๕๙}ต่าง^{๖๐}ช^{๖๑}อ^{๖๒}ช^{๖๓}อ^{๖๔}ค^{๖๕}ค^{๖๖}

คำนิทราแปลว่าหลับสนิท

อินทราคิดข้างเป็นชอท้าว โกลี๋ย

เช่นใช้มาว่าอินทราธิบติ

รัคมีจันทราดาราพราย

ถ้าว่าทรนเป็นสองสนองพจน์

ก็อมคอแลสยามความชยาย

ข้างกำไทยมิได้ใช้ด้วยอุปลาย

พฤกษารายวิมถนล้นนันทรี

หนึ่งกำไทยเรียกใช้เป็นนามนถ

ก็อพิทคอินทราชอบกษ

กับเรียกใช้ชอมัจฉาในวาร

ปลาอินทริตวลเล็กแจกประเต็ม

อันอินทริยในมคอเป็นบทแบบ

นนมแยบยอการนต์ท่านสรรเสริม

อนุสนธิตนชอจะต่อเติม

ไว้ภอเพิ่มอุดหนุนเป็นทุนรอน

หมวดอินทริยห้าหกยกออกไซ

ตามทีในแบบบทมคอสอน

จำพวกกรรมทเป็นใหญ่ไกลนิวรรณ์ นือครทธาเชอกอนด้วยทตลอง

แลวดตถงตวลตทตฤทฤก

รูระฎกรายดเป็นทสอง

ทสามนนวนริยะเข้าประคอง

สมาธิจิตเป็นกองทสม

ทครบหากอบัญญาอนรุชติ

กระจางจิตแจ่มสว่างทางวิถ

ทงหาส่งสรรสนวาอินทริย

แต่ลวนเป็นอธิบติสำเร็จการ

อินทริยหกยกกตจัดคักกะ

จักษุไสตฆานะชิวหาหาญ

อิกกายใจสาธกหกทวาร

ให้เสร์จการตพ่งทงสุบตม

พระยาศรสุนทรโวหาร

กบดมจรูสมผลตอตกต
 อิกอินทรยยสบสองปองนิยม
 ฉนชกมาว่าให้เห็นเป็นกระทุ
 จะพว่าเพื่อพรรณากชากการ
 ชงมาพูดคำไทยไม่ถนัด
 เหมือนคำชมสมตมทงอินทรย
 ความกชดไปข้างชมรูปศิริ
 ด้วยโวหารฝ่ายข้างไทยมักใช้คลุม
 กบคาอนกยยมเบนนทอาง
 จะสว่างสว่างใสที่ใจมัว
 คือใช้คำว่าพิทกษเป็นรักษา
 กับภาราวานครควรพินิจ
 อิกคำสงไซเขียนว่าราชสาร
 อิกคำเรียกเพชรนิลว่าจินดา
 ราชสารควรใช้ว่าสาสนะ
 ฉนใช้คำแปร่งเช่นนมกมชุม เกลือบ ๆ คลุม ๆ คล้ายอินทรยฉนนา

ท่านจะเรียกอินทรยก็สบสม
 โดยนุกรมอย่างวิจิตรพิศดาร
 จะใครรู้ในบาพมวิตถาร
 จงวิจารณ์บทระบับว่าอินทรย
 เหนให้ชดไปข้างฝางกายฉวี
 อิกโอ้อาอินทรยกร ชุม
 ตอตรองตรึงจะทราบชยามสุขชุม
 ได้เห็นชุมเช่นสกนธ์แปลว่าตัว
 ถารูบางเห็นบางกยงชว
 ไม่ตอองกลัวคกลางแคลงระแวงคิด
 มโนไมยใช้ว่าม้าไม่สนิท
 หนงลชตใช้กณถดว่าอศวา
 หนงโวหารเหนใช้ว่าพูดกล้า
 เป็นวาจาแปร่ง ๆ คกลางแคลงคลุม
 เช่นคำพระสาสนาว่ากนกลุม
 เกลือบ ๆ คลุม ๆ คล้ายอินทรยฉนนา

จงรู้รวมลอบไทรใช้ตัวน^๕

กับคำที่ว่าต้นไทรใหญ่สาขา

ต้นไม้ดงทรงช่อชุมกา

พระจักราทรงฤทธิสถิตยเนา

๔ ๔ ๒ ๐
เรอทนงลาทรงบรรจงหมด

กับอภิปณังทรงเฉิดเฉลา

พวกคนทรงมกัจฉา^๐งต่อนา^๕มา

ยุพเยาว์สรรทรงล้วนนงคราญ

เป็นใช้ทรงวางยามิใคร^๒ถูก

ใครช่างปรุ^๒ต้นมทรงพฤษศาสตร์

เหนผู้^๒ข้างบงทรง^๔ซมิ่ง^๔มนาน

สองฟากธารไม้^๒ทรง^๔เหมือน

อย่างกลิ้ง

บุษบา^๒แค้นใจเป็นใหญ่^๒หลวง

สองพระกร^๒ช้อน^๒ทรงอยู่^๒ฝั่ง ๓

ปะเส^๒หรัน^๒บา^๒หยัน^๒ให้^๒พร^๒น^๒พริ้ง

ไม่^๒อ^๒อ^๒ง^๒บอก^๒เล่า^๒เจ้า^๒กระ^๒ทรวง

เหน^๒อ^๒าง^๒ค^๒ก^๒ต^๒าย^๒ท^๒ร^๒าก^๒ไม่^๒อ^๒ย^๒าก^๒ห^๒ย^๒ิบ^๒ ม^๒น^๒ต^๒ก^๒ระ^๒ช^๒ิบ^๒ท^๒ร^๒า^๒บ^๒ผ^๒ี^๒ต^๒อง^๒พล^๒ี^๒ส^๒ว^๒ง

ถ่าน^๒ไม้^๒ท^๒ร^๒าก^๒ถ้า^๒ใคร^๒เอา^๒สุ^๒ม^๒พล^๒วง^๒ มัน^๒แ^๒ร^๒ง^๒ล^๒่วง^๒เด^๒ย^๒ไป^๒ไ^๒หม^๒้^๒เป็น^๒จ^๒ุณ

ก^๒ระ^๒บ^๒ว^๒น^๒แ^๒ท^๒ะ^๒ว^๒า^๒น^๒ม^๒แ^๒ปล^๒ก^๒ ๓ ท^๒ง^๒บ^๒ง^๒แ^๒ท^๒ร^๒ก^๒บ^๒ง^๒สุ^๒ริ^๒ย^๒เส^๒น^๒อ^๒ห^๒น^๒น

ค^๒น^๒ด^๒ุ^๒เบ^๒ย^๒ด^๒เส^๒ย^๒ด^๒แ^๒ท^๒ร^๒ก^๒ก^๒ัน^๒ช^๒ุ^๒น^๒ละ^๒ม^๒น^๒ ใคร^๒ทำ^๒ว^๒ุ่น^๒แ^๒ช^๒ง^๒แ^๒ท^๒ร^๒ก^๒ก^๒แ^๒ต^๒ง^๒ว^๒ง

๒ ท^๒ท^๒า^๒ง^๒ท^๒ร^๒ม^๒ก^๒ก^๒ร^๒อก^๒เก^๒ว^๒น^๒เน^๒น^๒ไ^๒ศ^๒ล^๒ ถ้า^๒ม^๒ั่น^๒ใคร^๒ไม่^๒ป^๒ระ^๒จ^๒ก^๒ษ^๒ช^๒ม^๒ก^๒ท^๒ล^๒ง

๒ ท^๒ท^๒ร^๒อก^๒แ^๒ท^๒ร^๒ก^๒แ^๒ล^๒ว^๒ต^๒อง^๒แ^๒ยก^๒ไป^๒ท^๒า^๒ง^๒ต^๒ร^๒ง^๒ ท^๒่า^๒น^๒จ^๒่า^๒น^๒ง^๒แ^๒ผล^๒ง^๒แ^๒ท^๒ร^๒ก^๒ช^๒่า^๒ว^๒ร^๒ก

แทน

พระยาสุรสมุทรโวหาร

เช่นใช้คำซ้ำแรกแผ่นดินดล นั่นคือคนแข่งเวทวิเศษแสน

กับพวกนาคถิ่นสุวรรณบาดาลแดน ไม่ขัดแคลนแทรกดินสันต์ด้วยกัน

อีกคำหุ่ดใช้ทอรอบประกอบ ตามระบอบแบบบัญญัติท่านพิศสรร

เหมือนตักทรดเสาทรดจุดไม้ทัน ธรรมเนียนั้นเสือนทรดชำระุดไป

คำว่าทรดกับชำระุดนี้ไม่แปลก เป็นคำแยกเพราะท่านแผลงแสดงไข

ชำระุดเป็นคำแผลงจงแจ้งใจ ก็คือทรดคำไทยที่ใช้กัน

เฉิดเฉลาทรวดทรงนางนงลักษณ์ วรรณกรรมสุดมั่งเพียงบุหลัน

พวกโมงครุ่มสรวมเทริดประเสริฐสุวรรณ เทริดสุวรรณสรวมเคียร

เจียนจะคลุม

๗ ๖ ๖ ๖ ๖ ๖
ทคนขดอดอนบัญญัติอับ

๗ ๖ ๖ ๖ ๖ ๖
คนมทรวพยมศกตมกสุชุม

๖ ๖ ๖ ๖
ด้วยผู้ ทปรัชามาประชุม

๖ ๖ ๖ ๖ ๖ ๖
ชกชุนนุ่ความฉลาดอาจประมวน

๖ ๖ ๖ ๖
หนึ่งคำไทยใช้ว่าโลहितทรับ

๖ ๖ ๖ ๖ ๖ ๖
บอสกคบทฉบับแบบกระสวน

๖ ๖ ๖ ๖
ถึงจะใช้ตัวชอกก็พอควร

๖ ๖ ๖ ๖ ๖ ๖
เพราะกระบวนคำไทยใช้ ไม่ยื่น

๖ ๖ ๖ ๖ ๖ ๖
กลอักษรกลอนสยามความระหัด ไม่ทราบชัดแล้วก็ใครอย่าใฝ่ฝัน

๖ ๖ ๖ ๖ ๖ ๖
ได้ชมทราบอาบฮาเพราะกล่ากลั่น คนโหดเห็นห่อนจะทราบที่บาป

ทรามสวาทไยมาชาติไมตรีจิตร

ทรามสงวนควรคตทชอชา

อีกทรามไวยทรามรักชกัประจำ

กับอีกคำโถมงามทรามคนอง

ผลไม้ดับห้ามทรามกำตัด

แดนสมบัติทรามชมภิมย์สนอง

อีกเสอมทรามเลวทรามตามละบอง

คนลำพองนั้นท่านว่าบุญญา

ทราม

ของประหรัทกหงทงชารุด

เขาเรียกว่าโทรมทรุทภาษาสยาม

อีกคำโทรมนศนชตคความ

พูดกันตามคำมคอบทบาฬ

แปลว่าความเสียใจฤไทยทุกช

คู่กับศุช โสมนศเจริญศรี

อีกกรวดทรายรายพนบถพ

คำเหล่านเสยงชอทรอแทน

อันคำทรอประโยค ไสลกน

เห็นตองทค้ำมคธ โดยแบบแผน

ทคำไทยควรใช้ชอเป็นแดน

ได้เปลี่ยนแปอนตามเหตุสังเกตตัว

แต่โบราณใช้มากเป็นรากเหง้า

จะดัดแปลงของเก่าเขาจะหัว

จะถูกจับนตยาชากกถว

ตองคตถวกันทงหมตมคธไทย

ตวทรอแทนชอเชนน

ใช้จะมีเพียงเท่าอย่างทอ้างไชย

ถงคานกยงตนมถมไป

นคนเลือกเตทไชกนมาชม

๘๗. คำว่าองคงใช้ชอธนิต

คือท่านคตคำบาฬชงมกลุ่ม

ธะชาคับทสาธกไม่ปกคลุม

คำววมรุมธุชธวัชสบตปลาย

พระยาศรีสุนทรโวหาร

อะชะเป็นคำเดิมท่านเดิมอยู่
ชมพูนุทตัวอย่างอ้างพิปราย

เช่นเซตุนวิหารอ่านขยาย
ท่านใช้กลายอุอะสระไทย

๘๘. กับอีกคำว่าอุลินลิต
ข้อยกก็เกิดมาไม่ทันสำคัญใจ
ขอเดชะฝ่าลของอุลืพระบาท
เข้ามาเฝ้าทูลอุลืบทนาลัย
เป็นตัวอย่างอ้างออกอุทาหรณ์
หนังสือเฝ้าเทาลของอกผงคล

อุอนิตใช้มาแต่คราไหน
ตามที่ได้สอบสังเกตุในเหตุการณ
อุปฮาดราชบุตรสิทธิสาร
ขอประทานโทษาฝ่าอุลื
ให้รู้บ่อนใช้คำอุลื
ก็คงเขียนว่าอุลืนตรง

๘๙. อีกคำหนึ่งซึ่งมาแต่ยุค
ไม่ต้องกับความไทยใช้จำนง
ส่วนหนังสือกยกเป็นบท
ส่วนนิยมอย่างไทยใช้มานานา
ไม่นิยมสมบัติสลดทง
ใหนักยมชมชนรณฤด
จะแปลว่ากำหนดก็ใช้ที่
พากย์สยามพากย์อนเขากลนกลม

คือนิยมว่ากำหนดโดยประสงค์
ต้องแบ่งลงสองส่วนควรพิจารณา
ฝ่ายมคอชอลชิตอย่างวิดถาร
แต่พองพานกันกับพจน์บทบาพิ
ด้วยเหนจริงถองทางธรรมวิถ
ความอย่างนคำไทยใช้นิยม
ถ้าแปลว่ายนตนนดสม
แยกนิยมออกเป็นสองท่านอง

๕๐. หนึ่งคำใช้ว่าทำเนียมธรรมเนียม แต่เดิมที่ใช้ประจำคำ

สยาม

คือแสดงเทียบว่าทำเนียมคดตาม	ดึกงามในระเบียบว่าเทียบเทียบ
ซึ่งเปลี่ยนใช้ธรรมเนียมอื่น	คือทรงธรรมเนียมจอบพบพิภพเสียม
พระจอมเกล้าเหล่ากระวีไม่มีเทียบ	โปรดให้ใช้ธรรมเนียมอย่างนี้

นา

ด้วยอ้างคัมมะนิยามะ	มะคะธะทางพจนภาษา
จะเขียนอย่างไทยที่ใช้มา	ก็เขียนว่าเป็นทำเนียมท่านองคำ
ธรรมเนียมแปลความตามมคธ	ว่ากำหนดธรรมตาอุสาห์คำ
เหนยกลงแน่แต่ละบทควรจดจำ	ให้ชัดชานาญนิกเร่งตฤกตรอง

๕๑. อนึ่งเพียรเรียนรูัจงประจักษ์ ในคำรักแล้ววักษ์นเป็นสอง	จะจัดจองแจ่งแจ่งที่ใจจริง
มีทใช้ต่างความตามท่านอง	คำเทียบเหมือนชายสมัครกับหญิง
ว่ารักๆ คำไทยใช้กันเกลื่อน	ฤชายหญิงรักชายก็คล้ายกัน
พ่อแม่วักใคร่บุตรสุดประวิง	แน่ตระหนักคำไทยได้เศกสรร
หนังสือทศกถกรรกอภินวัก	กอสกตเท่านั้นแลถูกความ
ไม่ต้องทชงจะมีช่อการนต์	บอกอธิบายว่ามีใช้คำสยาม
วักษ์ทมิฬขอบอกเขาต่อทาย	ใช้ให้ถูกต้องตามความนิยม
จงแบ่งสรรปันส่วนอย่าลวงลาม	

พระยาศรีสุนทรโวหาร

พระยาบำเรอบริรักษ์ได้ชักฟอก
 บริรักษ์ผู้ช่วยบ่าวเป็นลม
 อนุรักษราชมณเฑียรบำเรอภักดี
 บริรักษ์ภรรยาจรจรไล
 จงประจักษ์เกิดวารักษเช่นนหนอ

ชุตคอกชนเสยงเถยงขรม
 ถึงพระพรหมบริรักษ์ก็หนักใจ
 กับหลวงรักษราชหรือสำคัญไซ
 ชนบริรักษ์ในนครบาล
 เป็นพวกชอบบอการันต์ท่านบวร

หาร

พากยมคอดดเป็นไทยใช้มานาน
 ๕๐. ทนงวงวงษพงษทงศพจน
 ๕๑. อนวงษพงษชอประจำคำบาพิ
 ๕๒. เดีนให้ตรงหน้าออย่าวงออย่าเวียนแวง
 ๕๓. เดีนออย่าเลยเหลืกลงเข้าพงไพร
 ๕๔. อนวงพงเชนนชแถลง
 ๕๕. คำบาพิเชนมมนตรีสุริยวงษ
 ๕๖. อนทใช้คำวงษกับพงษพจน
 ๕๗. กับเผ่าพงษวงษมุขมนตรี
 ๕๘. จะว่าลัดตตความแต่ย่อ
 ๕๙. ควรจะเรียกววงษพงษจำนงปอง
 ๖๐. เรืองทนับโดยลำดับพระพุทธรเจ้า
 ๖๑. โพิธสัตว์เชอสายพระทศพล

พจนานรักษทงคุดคุด
 ๖๒. ควรกำหนดทในบ่อนอักษรศรี
 ๖๓. แต่วงพงเปล่านนคำไทย
 ๖๔. ชายชำระบ่าพงปรงไสว
 ๖๕. ผ้าอะไรโปกเคียรแล้วเวียนวง
 ๖๖. ความแสดงคำไทยใช้ประสงค
 ๖๗. กับพระยาอรรพงษผู้ภักดี
 ๖๘. โดยกำหนดเชอวงษพระทรงศรี
 ๖๙. คือเสนาธนตเสนรอง
 ๗๐. บันดาเผ่าเหล่ากอนับสนอง
 ๗๑. จะจำลองเลศใช้ในยบด
 ๗๒. แต่ต้นเค่าเก่าก่อนโดยนุสนธิ
 ๗๓. ชงชวาชวนปองประโยชน์โพธิ

ญาณ

นเรียกวาพุทธวงษสนทงหลาย	เพราะท่านสืบเชื้อสายเป็นแก่นสาร
ไดตอเนองแตปฐุมมานมนาน	นับวงษวารผ่ายข้างพระละไคก็ย
อนวงษพงษพุดใช้ในสยาม	กระแศความหลายอย่างอ้างถนท
รววงษภาณวงษพงษกม	อิกวาทหนงวาภาษกรวงษ
หนงวานเครอเชอวงษประยูรศกต	ถนอมรกววงษประยูรตระกูลหงษ
สงวนศกตสมศกตจกรพงษ	บรมวงษแตปฐุมอุมพนธ
พระอาทิตยวงษดำรงยศ	สุรวงษปรากฏวาววงษสวรรค
ราชวงษเจ้านายกคคล้ายกัน	ล้วนเป็นวงษเทวัญจุมมา
สุรวงษคอปวงษพระอาทิตย	อุไทยวงษคงลิขิตในเลขา
พระวรุตมพงษทรงศกตา	วงษมหาสมมุติวิสุทธวงษ
ทงวงษพงษนจานงอเนกนัถ	ตามแตเรองเยองยักโดยประสงค
เชอกระษตรเรียกวาชตยพงษ	กบเรียกราชวงษกตตรงกัน
อุปฮาดราชวงษได้ปลงจิต	บำรุงกิตยในมลภาวะเชตรชนัถ
พระจอมพงษทรงโปรดทโทษทณท	ตามสำคัญวงษานวงษทล
พระสัมพนธวงษเชอเสนอถอย	ไมเคศอนคถอยโดยดำรัสบดินทร
พระสงสารประยูรวงษทรงนุกูล	ให้เพิ่มพุลจักรพรรดิพงษพาร

สุรย

พระยาศรีสุนทรโวหาร

สมมติเทพยพงษ์วงศ์กระษัตริย์

ท่านแจจด์พระประพันธ์วงศ์

สมาน

พระวงศ์เออวรวงศ์จงพิจารณา

จะเขียนอ่านจงกระจัดให้ชัดคำ

ซึ่งเขียนว่าเผ่าพงษ์ฤาวงศ์วาร

นี้ขอชานเป็นกลางๆ แลอย่างต่ำ

วงศ์ตระกูลวงศ์ญาติต้องเกรงยำ

ทั้งสองค่านกว่าเป็นสามัญ

หนึ่งนามพระราชคณะสงฆ์

ท่านก็ใช้วงศ์พงษ์จ้านงสรร

อริยวงศ์ โภธิวงศ์ดำรงธรรม

อีกค่านว่าพระศรีวิสุทธิวงศ์

ซึ่งเห็นเขียนเปลี่ยนใช้ในคำศัพท์

ท่านแปลงกลับโดยความตาม

ประสงค์

มหาวัดใต้เป็นทกระวีวงศ์

พระอุตตะโมรพงษ์นามพระครู

วงศ์กับพงษ์สองคำว่าไม่สุด

จะคุยชดมากเหลือจะเบือหู

แต่ท่านจำให้คล้องกลองดู

คงได้รู้ ใช้พงษ์กับวงศ์วาร

๙๑. หนึ่งคำเก่าเค้ามูลเป็นมคธ แต่เลือนลดความบาพท

บารหาร

คือโมโหเวทนาใช้มานาน

กับสงสารนอกราคาจำวจิตร

เหมือนโมโหชนมาช้าไม่คิด

ผิดกผิดชอบก็ชอบคงตอบมัน

เห่นคนหยิ่งโยไสโมโหเกิด
โมโหคลุ้มรุมจิตคิดไม่ทัน

ดูเอาเถิดเขามาขั้วโมโหฉั่น
เช่นนั้นพูดโมโหว่าโกธธา

ความระแวงแพลงพลาตคลาศมคธ ยกเป็นพจน์ข้างสยามภาษา
ด้วยทั้งเด็กทั้งผู้ใหญ่ใช้กันมา ต้องยอมเป็นวาจามคธกลาย

๙๕. เวทนาเป็นภาษามะคะธะ ในคำพระบาพินนมหลาย

เนื้อความแปลเหมือน ๆ ไม่ใคร่อนคลาย จะขยายแปลคำวิจารณ์

เวทนาว่ารู้แจ้งอารมณ์

คือศุศทุกมทัมมแยกบรรหาร

เกิดแก่ของช่องกระทบทวาร

จักษ์ไสตลนชานทั้งกายใจ

คือตาตหพ่งทั้งไตกลน

กับอกลนลมรสกำหนดได้

กายกระทบถูกสัมผัสท่านจัดไว้

วิญญาญในรู้ตระหนักประจักษ์

ความ

เมื่ออารมณ์มาสัมผัสทวารหก

ท่านแยกอกแบ่งบันสรเป็นสาม

หนึ่งเป็นศุขคือสบายขยายนาม

อนงความทุกขร้อนชอนชุ่นทรวง

อนงนอเบกข่าว่าเพ่งเฉย

คือแหวกเลยศุขทกขธาโดยท่วง

ไม่มทุกขไม่มศุขสนทงปวง

สามกระทรวงนเป็นขอเวทนา

แล้วท่านแจกแยกคตจตอกสอง

ต่างด้วยคลองจิตเร็นในแถวห้า

โทมนัศไสมนัศถักกันมา

๙๕๘
นกขอเวทนาโดยอารมณ์

ยามเมื่อเห็นของงามฤายามสดับ
 อิกเครื่องหอมได้ลُبแลสุบดม
 ได้สัมผัสฟูกเมาะอิกผ้าผ่อน
 ฤาสั่งวาศนารักถลกกริธา
 หนงทราบความตามถานทสั่งเกต
 ให้แจ่มจิตรฟุ่พันด้วยชนชม
 ก็ไต่เห็นแลไต่ยินไต่กลั่นรศ
 ให้เศร้าจิตรเสียใจในทำนอง
 ความในพระบาฬีเช่นนแน
 ผิดกับเสียงคนไทยที่ไ้มา
 แสนสงสารเวทนาหนักหนานัก

ดนตรีขับร้องชานประสานสม
 ระสارมณั้เสพยรศที่โอชา
 ละออด่อนย้วยวนดัวฤษณา
 ชงเอิบอิมในอราระวันรมย์
 ชงบอกเหตุลาภยศกำหนดสม
 เรียกอารมณ์ โสมนักจัดเป็นกอง
 ถูกแข่งชยาบทราบบทยุบลผอง
 นเป็นกองโทมนักเวทนา
 ตามกระแสในมคธภาษา
 ว่าสมเพชเวทนาจับทารก
 ด้วยนงลักษณ์จะมาพรากไปจาก

อก

เวทนาสารพัดทจดยก
 เหนลงในความว่าเฮนดูหมด
 เป็นแผนกแยกจากมคธไป

เป็นวาจกวาจาภาษาไทย
 กระแสบอกบทความตามวิไสย
 ยกเป็นคำไทยใช้กันเอง

๕๕. ยังสงสารนอื่คำก็จ่ายาก จะวิภาครากโคนให้โดนแสง
 เพราะคนไทยพูดใช้กันคฤาญเครง ไม่ถูกเพลงกับมคธบทวิธี

คำสงสารขงบรรหารตามมคธ
คือเวียนว่ายตายเกิดใน โลกีย
ท่านเรียกว่าสงสาระวภูวน

ว่าท่องเทียวไม่กำหนดถานวิถ
จนไม่มีเบองตนคนไม่ภบ
แทบทุกคนเวียนอยู่ไม่รูจบ

หนงท่านเรียกสงสารมหรรณพ
ความในพระค่างรนนมชด
ไม่ถูกกับคำไทยทใช้นาน

ต้องหมนไปกว่าจะพบพระนิพพาน
ท่านเรียกสงสารวภูว่ำสงสาร
คือสงสารสมเพชเวทนา

แสนสงสารเขาวมาดยมังสมร
ชาสงสารพระกุมารองคนดตา
เป็นสองทางวางแยกแจกให้รู
ผู้ทมกพนเพื่อนได้เตือนใจ

มาทุกชรอนยากแสนสหัสสา
ความเชนวนานสงสารชานข้างไทย
ถ้าใครดูแล้วอย่าค้ำจำให้ได้
ดีกว่าไหลเลอเลอะละเลิงเลย

๑๖. อนงคาสงเวชสมเพชน

สังเวคะคำชยายพิปรายเปรย
สังเวคะแปลว่าสลตจิตร
ถึงผู้ทแปลไม่ได้ก็ใช้ตาม
ขงสังเวชกับสมเพชคำเดียวกัน
คอกับขอเปลียนผลตถกถกันมา
ที่ใช้คำหอรรมะสังเวช

แต่เดิมทค้ำมคธบทเฉลย
ท่านทเคยปรียตคงชตคความ
มาต่อติดใช้ประจำค้ำสยาม
จนรู้ความกนดับ ๆ หยิบเจรจา
แต่ท่านสรรรแปลงวอเป็นพอหนา
ลงวาจาสังเวชสมเพชแปลง
พระทรงเดชทรงประดิษฐ์คิดถกลง

ยังถกลงชนเป็นนามอารามแปลง วดทแขวงบางลำภูคนคร

ขอส่งเวชวิสัยารามเปลี่ยน เพราะฮาเกียรณอยู่ด้วยศพสมทบถอน
 ทงใหม่เก่าเผ่าฝ่งประดับฟอน เป็นที่จำใจอ่อนสลดลง
 วัดสังเวชวิไสยเป็นคำอัฐถ์ แปลกซัด ๆ ความตามประสงค์
 คือเป็นที่จตรสลตฮารมณปลง ฮารามคงแปลว่าวัดซัดความไทย

๑๗. หน่งพูดอ้างวาจาว่าประมาท ถึงนักปราชยากจะคิด
 วินิจโดย

ด้วยแปร่งมาข้างภาษาคนไทย ๆ แปลกกับไ নয়เนื่องมาแต่บาฬี
 คำประมาทนั้นว่าชาติสติตฤก ไม่ได้นึกในกศละราษี
 ชนแต่บาบใส่ตัวกลวราค การเข่นนเรียกประมาทชาติวิจารณ์
 ข้างคำไทยใช้กันว่าตฤก เหมือนว่าลูกประมาทพ่อเป็นช้อชาน
 เออนายตาคนประมาทเรามาานาน ไม่ควรรการจะประมาทชาติปุม
 คำประมาทพูดแปร่งทุกแห่งหน เพราะเราจนคนทุกชาติประมาท
 หนา

คิศยประมาทหลบหลู่ท่านครูบา เข้าเดินบ้ำใครประมาทมักพลาด
 แผลง

ภาษาไทยพูดใช้คำประมาท มิได้คลาศความตฤกแทบทุกแห่ง
 ถึงคนรูทตองใช้ไม่ระแวง เพราะตกแปร่งเป็นภาษาเจรจากัน

๑๘. กับมานะนอกคำจำไว้เถิด บางทีเพร็ดความเขวจนเห็น
 บางทีใช้ถูกประสงค์ตรงสำคัญ มานะนนว่านับถือแลถือตัว

คถอถชาตถอถระกถลประยวศกถ

อถอถเรอถอชอถมถกเมอถมถ

ถอถเมถนถนถนถนถนถนถน

นถนถนถนถนถนถนถนถน

ถนถนถนถนถนถนถนถน

ถนถนถนถนถนถนถนถน

ถนถนถนถนถนถนถนถน

ถนถนถนถนถนถนถนถน

ถนถนถนถนถนถนถนถน

ถนถนถนถนถนถนถนถน

ถนถนถนถนถนถนถนถน

ถนถนถนถนถนถนถนถน

ถนถนถนถนถนถนถนถน

ถนถนถนถนถนถนถนถน

ถนถนถนถนถนถนถนถน

ถนถนถนถนถนถนถนถน

ถนถนถนถนถนถนถนถน

ถนถนถนถนถนถนถนถน

ถนถนถนถนถนถนถนถน

ถนถนถนถนถนถนถนถน

ถนถนถนถนถนถนถนถน

ถนถนถนถนถนถนถนถน

ถนถนถนถนถนถนถนถน

ถนถนถนถนถนถนถนถน

ถนถนถนถนถนถนถนถน

ถนถนถนถนถนถนถนถน

ถนถนถนถนถนถนถนถน

ถนถนถนถนถนถนถนถน

ถนถนถนถนถนถนถนถน

ถนถนถนถนถนถนถนถน

ถนถนถนถนถนถนถนถน

ถนถนถนถนถนถนถนถน

ถนถน

ถนถนถนถนถนถนถนถน

๗๗. หนึ่งจรูญแยบคายอุบายบท คำว่ารัตนต้องสรรบันเป็นสาม
 คือคำรัตที่สกัดตัวดอตาม คำสยามคนไทยมักใช้ชุม
 เหมือนรัตนายำบูครูอาจารย์ ในฤตยูรุก์สงการนตร์รัตนกลุ่ม
 พวงพราหมณรัตนสังขกรรัตนอักษุมภ์ บางคลงกลุ่มต้องด้วยบทรัต
 นามนต์

อีกรัตนรัตนหญาสารพัด รัตนไทยใช้รัตนทุกแห่งหน
 ตามภาษามาแต่แรกไม่แปลกปน โดยยุบลแบบรัตนสกัดดอ
 ราชรัตนกับทรงรัตนอันเศศสน ในระบันแบบว่ารัตนสกัดดอ
 บันดารรัตนตวเทียมเอยมลลอบ สกัดดอสนทงหมดบทบังคับ
 ออกจากทงชงวารรัตนสกัดดอ ใครรัตนสกัดดอรัตนจะต้องปรับ
 ปะทครูปากกล้าจะตายับ เพราะไม่จับจำเคาทำเตาตั้ง
 รัตนวารรัตนอาหารรัตนการรัตน รทมมากเปรยวหวานนาตาจนาผง
 ทงรัตนฝนรัตนเลาเมามันตง เอะอะอึงด้วยเป็นรัตนไม่อดหอม
 รัตนเผดเคมชมนชนแตพนรัตน ว่าให้หมดมันฝาดทงฝ่อนยอม
 สรรเป็นรัตนหมดรัตนต้องยินยอม สอดรัตนหนะออย่าปลอมให้แปลนไป
 ประเภทรัตนคนทาคัดรัตนเป็นสอง ตามทำนองกายจรัตนวินิจโดย
 คือแจกรอออกเป็นภายนอกกับภายใน ท่านรัตนไว้รัตนทงสองจรัตนอง

๗๒๒ ๗
 รศทรวุทวยกายเบ็นภายนอก
 ๗๒๒ ๒๒ ๒๒ ๒๒
 ทสมณศชตชวหาทวาร
 รศจำเกาะเบ็นวิไสยแต่ใจรู
 ๗ ๗๒๒ ๒๒ ๒๒ ๒๒ *
 คอรศชงรูสนตววยวิญญา
 ๒๒ ๗๒๒ ๒๒ ๒๒ ๒๒
 อนรคนนสาคัญกระสนัจตร
 ๒๒ ๗๒๒ ๒๒ ๒๒ ๒๒
 แมนถงพระทณวชยงทรวตเซ
 ๒๒ ๗๒๒ ๒๒ ๒๒ ๒๒
 รศสังวาศเรยวแรงทงแขงกล้า
 ทำใจมิดโมหะไม่ละลด
 ๗๒๒ ๒๒ ๒๒ ๒๒ ๒๒
 หนงวจาของผู่โตพูดไม่ปด
 ๗๒๒ ๒๒ ๒๒ ๒๒ ๒๒
 พระสัทธรรมชงนำหน้ายโลกีย
 ๗๒๒ ๒๒ ๒๒ ๒๒ ๒๒
 หนงเพลงขบคากลอนอักษรเสนาะ
 ๗๒๒ ๒๒ ๒๒ ๒๒ ๒๒
 ๗๒๒ ๒๒ ๒๒ ๒๒ ๒๒
 ๗๒๒ ๒๒ ๒๒ ๒๒ ๒๒
 รศชงฉนพรรณามาทงน
 ๗๒๒ ๒๒ ๒๒ ๒๒ ๒๒
 ๗๒๒ ๒๒ ๒๒ ๒๒ ๒๒
 มิไช่รศทววยถนแต่วิญญาถน

๒๒ ๒๒ ๒๒ ๒๒ ๒๒
 เชนอย่างบอกมาทงหมตรศอาหาร
 ๒๒ ๒๒ ๒๒ ๒๒ ๒๒
 เบรยวแลหวนจัตวารศพาหิธา
 ๒๒ ๒๒ ๒๒ ๒๒ ๒๒
 กมีอยู่หลายหลากมากนั๊กหนา
 ๒๒ ๒๒ ๒๒ ๒๒ ๒๒
 รศสังวาศกริธาในกาเม
 ๒๒ ๒๒ ๒๒ ๒๒ ๒๒
 มั่นให้คตทวนหน้อกบั้นเป
 ๒๒ ๒๒ ๒๒ ๒๒ ๒๒
 ตองหน้เหอกมาหากามะรศ
 ๒๒ ๒๒ ๒๒ ๒๒ ๒๒
 เหนแรงกว่ารศอะไรทไหนดมด
 ๒๒ ๒๒ ๒๒ ๒๒ ๒๒
 เหมอนกันหมตจิตรไพโรใจผู้ดี
 ๒๒ ๒๒ ๒๒ ๒๒ ๒๒
 จดเบ็นรศลาเลิศประเสริฐศร
 ๒๒ ๒๒ ๒๒ ๒๒ ๒๒
 พระบาพิปรากฎว่ารศธรรม
 ๒๒ ๒๒ ๒๒ ๒๒ ๒๒
 ทไพโรเราะทคายคมคารมฆ่า
 ๒๒ ๒๒ ๒๒ ๒๒ ๒๒
 อู่สาห์จำ ๆ จตรศวิจารณ
 ๒๒ ๒๒ ๒๒ ๒๒ ๒๒
 จดคะตวรศภายในออกไซซาน
 ๒๒ ๒๒ ๒๒ ๒๒ ๒๒
 กิเสรจการถงเบ็นรศบทธิบาย

* พิมพ์ตามฉบับพิมพ์ครั้งที่สอง (พ.ศ. ๒๔๗๔) ฉบับพิมพ์ครั้งแรก (พ.ศ. ๒๔๒๒) ว่า “คือรศซึ่งประจักษในวิญญา” สันนิษฐานว่าท่านผู้แต่งคงจะแก้ไขในคราวพิมพ์ครั้งที่สองนั้น เพราะขณะนั้นท่านยังมีชีวิตอยู่ และปรากฏว่า ต่อมาเมื่อกรมศึกษาธิการ จัดพิมพ์ขึ้นใช้เป็นแบบเรียนหลวง (พ.ศ. ๒๔๓๘) ก็ได้พิมพ์ตามฉบับพิมพ์ครั้งที่สอง

อนึ่งการสามัคคอารีกร
 เจารักชาซารักเจ้าบ่าวรักนาย
 ทุกการกัจมิตไคคตรงเกยจเกยง
 มการใดพร้อมใจช่วยระดม
 ชงรวมชอมชกสมานทุกหมู่หมัด
 อำนวยผลดลประจวบนิม
 ในมนุษย์เห็นประจักษ์ไม่พกว่า
 นกกระจาบฝูงใหญ่ได้อาณัติ
 เมื่อเวลาพรานบ่าเอาชายทอด
 แลวพร้อมกันบินปรือกระพือไป
 แล้วย่นคอย่อตัวเปลืองหัวปลด

ทพร้อมพรักร่วมจิตมิตรสหาย
 ไม่สลายลดเลยวเป็นเกลียวกลม
 ไม่หลีกเลยงหลบหลู่แลขู่ข่ม
 ด้วยนิยมนยอมสมัคสามัคค
 จตวารศลาเลิศประเสริฐศรี
 เช่นตัวอย่างอ้างชไตชต ๆ
 เล่าแต่เรื่องสกณำภษาสัตว
 สัญญากันรู้ถนัดนัดพร้อมใจ
 คีละลอดตาแหแลไสว
 สวมกอไม้เชิงหนามที่ตามดง
 คอยเลือนลตจากตาข่าย โดย
 ประสงค์

นกทกตัวรอดชีวิตไม่ปลดปลง
 เมอวन्हงฝูงนกกระจาบใหญ่
 แสงหาอาหารตระการมี
 ขณะนั้นนางนกกระจาบจ้อย
 เอาเท้าระถุกค้สะวะฎะกา
 นกทเบนพวกพ้องสองนกนั้น
 สามัคคีราวแยกแตกทำลาย

เพราะจ้านงพร้อมพรักสามัคค
 พากันไปลงทพนพนาศรี
 สกณีนบินไซวโผไปมา
 บินเคลอนคล้อยเรื่อยโรโผถลา
 ก็โกรธาตักันด้วยหยาบคาย
 กรมรันช่วยทะเลาะทงสองฝ่าย
 ภอตาข่ายพรานหุ้มไปคลุมลง

ด้วยเกิดเกยงเกยงกันอยู่ยังมี

ก็ไม่มีใครสอดคืบสะส่ง

พากันติดตาข่ายวายชีวงศ์

พรานจ่านงลุลากหาบไปเรื่อน

สามัคคีผลดลประจักษ์ ถ้าพร้อมพรักไม่สลายไม่กลายเกลื่อน

หมั่นเสพยาธสามัคคีทุกปีเดือน คงไม่เคลื่อนคลายสวัสดีพพัฒพอ

สามัคคีนั้นเป็นที่สรรเสริญ ความเจริญมีอะเนกอะนันต์หนอ

ถ้าทำให้แตกพังไม่รุ่งโร

โทษก็พอเหลือลामออกครามครัน

ถึงการศึกษาสงครามต้องคร้ามคิด คนพวกเดียวที่สนทนจะผิดผัน

เป็นไส้ศึกทุกซงถึงฉกรรจ์ ถ้าหากเป็นเช่นนั้นแล้วร้อนใจ

แม้นร่วมคิดจตรพร้อมกันเป็นหมู่ ถึงศัตรูอนจะคดก็ยากได้

เกรงอำนาจบมีอาจจะก่อไภย เพราะที่ใดตมรสสามัคคี

เพราะฉะนั้นเราท่านควรรักษา เป็นมหาศภผลมมงคลศรี

คำวารศทกำหนดในเวลาที่ ความเข่นศอสกคบที่อบาย

๑๐๐. หนังสือเพียรเรียนรู้งรอบคอบ เซึ่งประกอบการกระวนน มีหลาย

จงสนใจเรียนแบบที่แยบคาย อย่างง่ายง่ายจำทรงให้คงทน

หนังสือไทยที่ท่านใช้นั้นดีมาก คำหลาก ๆ เล่าเลศล้วนเหตุผล

แม้นไม่ได้ศึกษาที่ท่าน อุดมสำหรับชาวราษฎร์เช่นกูรี

กระบวนหนังสือเขียนไม่เปลี่ยนแปลง แต่อ่านแยกสองความตาม
วิถี

วัดเขมาโกฏเขมาเค้าคดี
ทรมเชิงเสลาภุณาใหญ่
หัดบวกปนไบเสมากกว่าจะเป็น
ใครไปตัดต้นโสนที่คลองโสน
ปูแสมแลเขตตาเขตารง
จัญยโหโผเล่นกระเด็นโหง
ทตงแหมเมืองแหมแลดูบาง
ใครคุมเหงเงินเหงจนเซซวด
อย่าหวงแหนจอกแหนให้แก่เรา
วันเสวเสวกาจะมาพร้อม
ทบวงดวง ๆ เสทาวเทวัญ
คนขมาบาวพระยารามคำแหง
ผอบกับผอบทองเป็นสองแคว

เพลาก้ามให้เอามาเพลายื่น*
ล้วนก่อไม้ลำสล้างเสลาเห็น
น้ำโฮเตนปลุกเสมาตุเพราตา
ตัดจนโกรนเหียนหักเอาหนักหนา
เป็นวาจาสองเงอนอย่าเพื่อนทาง
เสียงตั้งโผงฟาดบึงตั้งผิงผาง
ทองตราวางเมืองแหมแปลสำเนา
อายจนฮวดนมนกังกุมเหงเขา
พอลมเพลากเพลาลงสายณห์
อย่าพวงหลงล้อมพวงปะหนัน
คณาพิศวงครนนกหวนแด
ขออายแดงตกมาทาหน้าแหง
อ่านจงแลตความตามทำนอง

๓๐๑. อนาคาคันตองรู โดยสำเหนยยก ดวยคำเรียกพูดกันนน
เป็นสอง

ตัวอักษรรวมกันจงหมั่นตรอง ให้ลงคลองเค้าความตามคดี

* พิมพ์ตามฉบับพิมพ์ครั้งที่สอง (พ.ศ. ๒๔๗๔) ฉบับพิมพ์ครั้งแรก (พ.ศ. ๒๔๒๒) ว่า “วัดเขมาโกฏเขมาเพลาก้าม แต่ขึ้นไปถึงบ้ำเพลายื่น”

ปรีระถำคากลอนพจนาคถ ขอเชิญปราชช่วยพิจารณาในสารศรี
 ทบกพร่องพลาดพลงกยงม ท่านเมธีโปรดเพิ่มช่วยเจิมจุน
 หนงวางบทพจน์พากย์ถลาถล่ำ เหมือนผักยำเคมเปรี้ยวไม้

เฉียวคุณ

ตวยเต็มจิตรคิดเล่นพอเป็นคุณ แก่ฝูงกุดบุตรเล็กเด็ก ๆ เรียน
 เป็นไวพจนย่อ ๆ พอสังเกตุ ในต้นเหตุแห่งการจะอ่านเขียน
 เด็กไม่เขลาเขาดทงมเพียร คงจะเขียนรู้ง่ายสบายเฮย ๆ

๑ สารสังฟังแล้วพอ

เพียรจำ

เลาเลศเหตุแห่งคำ
 ในเรื่องปะกัรณำ
 ผูกจิตรคิดคำเข้า

คิดเคำ

นำณะ ไวนำ

ชอบได้ฉลาดเฉลิม ๆ

๑ ไตไตใครใครรู้

พิศดาร

จงไฟไตสวนสาร

สืบให้

พบกลอนเทียบพิจารณา

ไวพจน์ นันนา

แม่นพบจักอ่านได้

เรื่องกว้างทางสอน ๆ

๑ ประมวนคำใช้ย่อ	ยกหยิบ
นับประมาณแก้สับ	แปดข้อ
แจกผลพฤษกษห้ามดับ	สุกคละ กั้นเฮย
เชิญเลือกชิมเล่นน้อ	ฝาดเปรี้ยวคายคั้น ฯ

โคลงสุภาสิตเครื่องสอนใจ

เตือนสติผู้เล่าเรียนคณ

๑ ความรู้ ๆ ยั้งได้	สิ้นศักดิ์
เป็นที่ชนพำนัก	นอบนวล
อย่าเกยจเกลียดหน้าयरัก	เรียนต่อ เต็มนา
รู้ชอบใช้หอบหว	เหน้อยแพ้แรงโรย

๑ วิชาเป็นเพื่อนเคียง	ชีวิต
ขามอยู่เรอนเมื่อยสนิท	เพื่อนร่อน
ร่างกายสหายติด	ตามทุก เมื่อเฮย
บุญหากเป็นมิตรข่อน	เมื่อม้วยอาสาญ ฯ

๑	เรียนรู้อะไรให้โปร่ง	ปราดเปรียว
	จักฉลาดควรเฉลียว	ติดด้วย
	บัญชาหน่วงกลมเกลียว	สติกล่อม ใว์นา
	ทำกิจการจวบม้วย	ห่อนพ้องไภยพาล ฯ

๑ อิดถึรูปา นารูปเอี่ยมอ่าง เป็นทรพี
 ปุริสะวิชา บุรุษวิชานับ หนึ่งได้
 สุราโยธร โยธกลั่นแกลวรับ รมศึก *
 สมะณะศีลา สมะณะครองศีลไซ้ สนทรพีแสนา

๑	เรียนรู้แม้นรู้ถ่อง	ถึงจริง
	อย่ายกยอตนเอง	อวดอ้าง
	อย่าเมาอย่าสงสิง	เย้ยใหญ่
	ถึงบ่โง่ถ่อมข้าง	โง่ไว้ใจเขน ฯ

๑	อุบลบอกภักตน	วาร
	โฉดฉลาดจับวาที	ตอบโต้
	จิตรตรงคร่ำยดี	ดูยาก นั๊กนอ
	คนที่ปากไวโอ	มักปลั่งปลั่นเข็ญ ฯ

* พิมพ์ตามฉบับพิมพ์ครั้งที่สอง (พ.ศ. ๒๔๗๔) ฉบับพิมพ์ครั้งแรก (พ.ศ. ๒๔๒๒) เป็น “รบบ่อ ซลาดแฮ.”

พระยาศรีสุนทรโวหาร

๑๕๗

หนังสือกลอนสอนเด็กเรื่องน ขอว่าปกระณาพจนาคถ
เพราะมีเนื้อความจดถอยคำเรยรายไปไม่เป็นเรื่องเรยบเรยง ว่า
คลุกคละปะปนกันไปไม่เป็นลำดับ แต่ถาจะคิดเป็นข้อ ๆ พอจะ
คิดได้ ประมาณข้อในกลอนเรื่องนทั้งหมดดวยกกันเป็น ๑๐๑ ข้อ
ดงเรยบเรยงลำดับไวขางलगน

ท ๑ กาน ๒ อย่าง	ท ๑๓ ทำ ถำม ถรวม
ท ๒ ผง พง	ท ๑๔ ค่าง ข่าง
ท ๓ อยู่ อย่าง	ท ๑๕ ว่า หว่า
ท ๔ ค่ายาว คำสน	ท ๑๖ ย่า หญา
ท ๕ ผู้ โท	ท ๑๗ ข้อย คอย
ท ๖ ทำ ถำ นำ หน้า	ท ๑๘ หนังสือ
ท ๗ บัง บาง	ท ๑๙ เขาว
ท ๘ เบ้า บ้าว	ท ๒๐ ช่ม ส่ม
ท ๙ กำ กำม ถรวม	ท ๒๑ ฐิ คิ
ท ๑๐ เผ้า เผ้า	ท ๒๒ ขำ คำ
ท ๑๑ ขำ คำ ขำ	ท ๒๓ ข้อย คอย
ท ๑๒ เข้า ออก เข้าสุก เข้าสาร	ท ๒๔ ไซ ไค

๒ ท ๒๕ ค่าย ไค่
 ๒ ท ๒๖ ข้อง ค่อง
 ๒ ท ๒๗ ถวน ทวน
 ๒ ท ๒๘ พบ ภพ
 ๒ ท ๒๙ ข้าย ค้าย
 ๒ ท ๓๐ ฎีกา
 ๒ ท ๓๑ จรเข้ จระเข้ ตะเข้
 ๒ ท ๓๒ ตรวง กรวด
 ๒ ท ๓๓ กรวง ตรง
 ๒ ท ๓๔ ไกร ไตร
 ๒ ท ๓๕ กรอง ตรอง
 ๒ ท ๓๖ นคร คอน
 ๒ ท ๓๗ นอเล็ก นอใหญ่
 ๒ ท ๓๘ ลอ พอ
 ๒ ท ๓๙ สก ศข ทก ทกข
 ๒ ท ๔๐ บัญชร บัญช
 ๒ ท ๔๑ ไม ไหม ม้าย

ปกรณำพจนาคถ์

๒ ท ๔๒ ร้าย ไร่
 ๒ ท ๔๓ สมุด สมุท
 ๒ ท ๔๔ ข้อ น้อ
 ๒ ท ๔๕ พุด ภูต
 ๒ ท ๔๖ พก ภักดี
 ๒ ท ๔๗ ขิต ขิต
 ๒ ท ๔๘ ขาน ขาญ
 ๒ ท ๔๙ พาน ภาร
 ๒ ท ๕๐ ฝ่าย ฝៃ
 ๒ ท ๕๑ พาย ภาย
 ๒ ท ๕๒ ไซ้ ซ้าย
 ๒ ท ๕๓ ล้า หล้า
 ๒ ท ๕๔ นาน ข้านาญ
 ๒ ท ๕๕ อง องค
 ๒ ท ๕๖ ระเบ ระเบาย
 ๒ ท ๕๗ ประชวร ชักชวน
 ๒ ท ๕๘ ม่าน มั่น

พระยาตร์สุนทรโวหาร

๑๕๗

ท ๕๕ ตั๋วหอท้ายคำ

ท ๖๐ นพ นภ

ท ๖๑ ยาน ญาณ

ท ๖๒ ราย ไร

ท ๖๓ คำไม้ไต่คู้

ท ๖๔ กอรอเป็นกอน

ท ๖๕ หาญ

ท ๖๖ ทาร

ท ๖๗ พิธิ

ท ๖๘ สำรับ สำหรับ

ท ๖๙ บวช ผนวช

ท ๗๐ บพิตร บพิธิ

ท ๗๑ มังขวัญ

ท ๗๒ ครอบ อารุธิ

ท ๗๓ คากักร กากุข

ท ๗๔ ปราโมทย

ท ๗๕ สังกเวค สังกเวช

ท ๗๖ บุญ

ท ๗๗ อนุญาต

ท ๗๘ ไมตรี ไม้ตรี

ท ๗๙ ปฏิญาญา

ท ๘๐ เมตตา

ท ๘๑ เมตติ

ท ๘๒ กรุณา

ท ๘๓ การุญ

ท ๘๔ สัญญา บัญญา

ท ๘๕ ต่าง ตัง

ท ๘๖ นิทรา อินทรา จันทรา

ท ๘๗ ธิฐ ธิวัช

ท ๘๘ ธิติ

ท ๘๙ นยม

ท ๙๐ ทำเนยม ธรรมเนยม

ท ๙๑ วิก วิกษ

ท ๙๒ วงษ พงษ

๗
 ท ๙๓ เวทนา
 ๗
 ท ๙๔ แจกเวทนา
 ๗
 ท ๙๕ สงสาร
 ๗
 ท ๙๖ ส้งเวช
 ๗
 ท ๙๗ ประมาท

๗
 ท ๙๘ มานะ
 ๗
 ท ๙๙ รัต รัต รัต
 ๗
 ท ๑๐๐ ค่ำพ็องเสียง
 ๗
 ท ๑๐๑ ค่ำเตริมท่าย